ग्रन्थरत्नमाला ।

कृष्णकविविरचिता

रघुनाथविजयचम्पूः ।

श्रीगणेशं वन्दे ।

अव्यादव्याजदीव्यद्गुरुतरकरुणाम्भोधिरिङ्खत्तरङ्ग-
श्रेणीप्रोत्क्षिप्तदिव्यामृतमतिकलितात्यन्तहस्तावलम्बम् ॥
शेषाद्रीशस्य[1] नित्यं वदनविधुकनच्चन्द्रिकासान्द्ररोचि-
र्दत्वा साम्राज्यलक्ष्मीं स्मितमिह रघुनाथाख्यभूपालमौलिम्॥१॥

काप्यागच्छति मामकीनभवनं त्रैलोक्यसंमोहिनी-
मेनां द्वारि न मुञ्चतात्र विदितं गोपीविटत्वं हरेः ॥
श्रुत्वेत्थं गदितं श्रिया प्रतिसखीर्यन्मोहिनीरूपभाक्
चक्रे तद्रघुनाथभूपमवतां नित्यं मुरारेः स्मितम् ॥ २ ॥

शुम्भत्संरम्भसम्भावितदितिजमदारम्भकुम्भीन्द्रकुम्भा-
लम्भारम्भोग्रदम्भः कटुविकटरदस्तम्भसम्भूतजृम्भः ॥
संभिन्नस्तम्भसीमासुरभयमहरद्यः कृपाकेलिसीमा
भीमानीरातटाकस्थितिरिह रघुनाथक्षितीन्द्रं स पायात् ३

कन्तुर्मे[2] क गतोद्य रुक्मिणि हरे हृद्येव जागर्त्यसौ
सत्यं ते वचनं यदद्य हृदि ते जागर्ति कन्तुद्वयम् ॥

---

१ श्रीवेङ्कटेशस्य । २ कन्तुर्मदनः ।

गृह्णन्नित्यचिरात्कुचद्वयमये कामो हृदीतीरितं
मैवं भूरत एव चेष्टितमिति श्लिष्यन्सतां पातु वः ॥४॥

कलानाथं संमानयति रघुनाथावनिपतिः
स्वमूर्ध्नीति प्रायो निजचरणभक्तस्य चरितम् ॥
स्फुटीकर्तु बिभ्रच्छिरसि शशिनं शेखरमणिं
प्रियो दाक्षायिण्याः श्रियमिह विधत्तां कृतिपतिः ॥५॥

सदानन्दीड्यश्रीरजतधरसद्मा सुमनसां
प्रमोदार्थं हेमाचलमभिदधच्चापमनघम् ॥
कुमारश्रीवीक्षामुदित इह जैवातृकशिरो-
मणिः पायाद्रूपं सपदि रघुनाथं स्वसदृशम् ॥ ६ ॥

श्रीवासब्रह्मतन्त्रादिमपदपरकालार्थवर्यानिघाङ्घ्रि-
द्वन्द्वावानुग्रहात्तप्रतिपदविविधग्रन्थनिर्माणशक्तिः ॥
श्रीमत्प्रत्यग्रदुर्गस्थितिरिह तनुते संमतं सन्मतीनां
नव्यं काव्यं सुभव्यं मितमतिललितं कृष्णनामाकवीन्द्रः ७

श्रीमन्तः परिपूर्णसद्गुणगणाः प्रख्यातवादान्यका
ये भूपा विलसन्ति तान्यदि कविः संवर्णयेत्के चन ॥
निन्दन्त्वेनमसूयया नरमयं स्तौतीति तत्रोत्तरं
ना विष्णुः पृथिवीशितेति वचनं तत्स्यात्कथं नृस्तुतिः ८॥

तादृशकविताभावात्सुकवेः कवितां विनिन्दतात्कुकविः ॥
निन्दतु कुरूपजानिः परवनितां सुन्दरीं क्षतिः कास्याः ।९।

---

१ कलानाथं कवित्वकलायुक्तं चन्द्रं च । २ शङ्करः ।३ जैवातृकश्चन्द्रः । ४ प्रसिद्धकथावक्तारः इत्यर्थः । ५ कुरूपा जाया यस्यैतादृशः ।

निर्व्याजवत्सलहृदामुर्व्यां द्विगुणापि लाल्यतामेति ॥
कृतिवर्याणां कृतिरियमतिबालोक्तिर्हि लाल्यते सर्वैः ।१०॥

पञ्चवटीनिकटे भुवि चञ्चलनयना विहारजनिभूमिः ॥
विञ्चूरभिधा विलसति चञ्चल्लक्ष्मीः पुरी निरीतिलवा ११।

यस्यां सदा पुरि महच्छविदेहलीला-
लाल्या रघूत्तमसती तुलनां नितान्तम् ॥
गेहावलिश्च दधते ललनाश्च साध्व्यो
वैतानभूषिततया च मनोहराभाः ॥ १२ ॥

यत्र मनोजवसत्त्वं दधते राजन्यसमुदयाः पुन्याम् ॥
आजानेया रुचिरा ललना अपि यौवनारूढाः ॥ १३ ॥

यत्र स्त्रीणां मध्यमं मध्यमत्वं
त्यक्तुं तप्त्वाधः शिरःस्वेष्टलाभम् ॥
अप्राप्यालं खेदतः कार्श्यमाप
प्रायो न स्याद्गौरवं मध्यमानाम् ॥ १४ ॥

यद्राजावसथाग्रभूमिषु नरैर्निद्रालसैर्यामिकैः
रात्र्यां मार्गवशाद्गवाक्षविवरे गच्छन्कदाचिद्विधुः ॥
घण्टासांशयिकैर्दृढं प्रतिहतो दण्डेन नूनं न चे-
त्कस्मान्मण्डलमध्यभुव्यातितरां धत्ते किणं श्यामलम् १५॥

---

१ नितरां रीतिलवो नीतिर्यस्यां । २ मनोजो मदनस्तस्य वसत्वं वसतिः । अश्वपक्षे मनोजवसत्त्वं मनोगतिवेगबलम् । ३ कुलीनाः उत्तमजात्युत्पन्नाश्च अश्वाः । ४ मध्यस्थितानाम् ।

यत्कान्ताकान्तिचौर्योदितकुतुकतया जालरन्ध्रप्रविष्टो
रात्रौ सौधे प्रबुद्धैः सपदि निगलितासौविदल्लैः सुधांशुः ॥
आदातुं या अशक्तो निजरिपुललनावक्त्रवीक्षात्तभीति-
स्तत्रात्याक्षीन्नु मुक्ता इति हि दधति ता नाम तारास्तदेव ॥१६॥
तामिह रघुनाथनृपः पालयति गुणैर्गरीयसीं नगरीम् ॥
तेन पुरी सायोध्याभिख्यां न वहेत कथमिह धरिन्याम्॥१७॥
पञ्चवटीरम्यत्वं स्मृत्वास्मृत्वाधुना स तत्रैव ॥
नगरीं निर्माय निजामास्ते रघुनाथ इतीयमभिदधते ॥ १८॥
तत्ताद्दक्षमहादशाननकथादिकारविश्राणना
प्रागल्भ्योल्लसिताखिलाग्रसुमनोहर्षा लसद्धर्मभाक् ॥
उल्लासं दधती सदा मनसि वैदेहीयुक्तिकाकर्णने
व्यक्तिः सा रघुनाथनाममहिता न स्यात्कथं वा भुवि १९
यस्य च सहधर्मचरी स्थिरात्मजातात्यनर्घगुणभूमा ॥
जनकान्वयमोदकरी जयतितरां जानकीदेवी ॥ २० ॥
चन्द्रशेखरधर्माभिवर्धनं पतिमीयुषी ॥
जानकी रघुनाथं स्यान्नसानन्तात्मजा कथम् ॥ २१ ॥
ऊर्मिलानन्दलहरीसंदायिगुणभूषिता ॥
श्रुतिकीर्त्यग्रगा लोके यैषा विजयतेतराम् ॥ २२ ॥

---

१ भृत्यैः 'भालदार' इत्याख्यातैः । २ रघुनाथपक्षे वै देहीतिच्छेदः । ३ जनकः पिता जनकराजा च । ४ अनन्तो जानकीपितृनाम पक्षे अनन्ता पृथ्वी । ५ ऊर्मिलोतिशयेन । लक्ष्मणस्त्री च ।६ श्रुताःकीर्तयो यासां तासामग्रगा धुरि कीर्तनीया । श्रुतकीर्तिः शत्रुघ्नस्त्री ।

सिद्धार्थो विजयान्वितश्च सचिवो ह्यष्टचन्वितोयन्मुदं
पुष्णाति प्रचुरामशोकलितः सन्मन्त्रपालः सदा ॥
बुद्धिः श्लाघ्यसुमन्त्रदत्तहृदयो नित्यं जयन्तं पुरः
कुर्वन् भूतलमर्थसाधकहितो यः पालयन्नेधते ॥२३ ॥
खरदूषणपारुष्यासहनं च श्लाघ्यता जनस्थाने ॥
अपि च जलध्युद्बन्धनचातुर्यं नाद्भुतं विभोरस्य ॥ २४ ॥
सक्ता विष्णुपदे यदीयजननी संसिद्धितः पावनी-
यां प्रीतिं दधतीं च शंतनुमतां प्राहुर्घनाः सज्जनाः ॥
या रक्तां च सरस्वतीं परिचिनोत्यादित्यजातादरा
गङ्गाम्बा स हि भीष्म एव समरे न स्यात्कथं भूपतिः२५
यद्यपि गङ्गातनुजस्तदपि विशेषोस्ति यदिह राज्यसुखम् ॥
सह धर्मिण्या साकं स महीपालो भुनक्तीति ॥ २६ ॥
संप्राप्तचन्द्रभागो यशसा यः पुण्डरीकवरद इति ॥
ख्यातः स विठ्ठलमहीनेता यस्याऽभवत्तातः ॥२७ ॥
बहुशस्तं भजतामिह कलयुतमतिश्रियं ददन्ति जनाः ॥
यस्य पितामहमवनौ नरसिंहेन्द्र इतिसार्थनामानम् ॥ २८ ॥
मत्स्याद्यवतारेषु श्रीरघुनाथानुजन्मता विदिता ॥
कृष्णस्येति स्फुटयति नूनं यस्यानुजश्च कृष्णविभुः ॥ २९ ॥

---

१ खराणि तीक्ष्णानि दूषणानि तेषां पारुष्यं कठोरत्वम् । पक्षे खरदूषणौ राक्षसौ । २ जनस्थाने लोकेषु । पक्षे जनस्थानं खरदूषणनिवासस्थानविशेषः । ३ विष्णुपदे आकाशे विष्णोः पदे च । ४ कमलानन्ददः । पक्षे विठ्ठलभक्त विशेषः ।

श्रीमान्पोषितधर्मजात[1]विजयो नित्यानिरुद्धा[2]धिका(कः)·
प्रद्युम्न[3]प्रचुरोऽधिकंस[4]रसहृद्देवः सुभद्रा[5]हृतः ॥
विख्यातो वसुदेवनन्दनतया सत्कामपालादरः
कृष्णाख्यां न कथं वहेत नितरामक्रूर[6]सेव्यो विभुः ३०॥

[7]नवनीतहृन्महोपलभावशक[8]टकादिदाननिपुणपदः ॥
माधवविभुरिति सार्थाभिख्यो यस्यानुजोऽस्त्यन्यः ॥ ३१ ॥

वाचस्पतिरिव वक्ता सभासु यश्चोत्तरोत्तरायुक्तीः ॥
चित्रमिदं मौना[9]न्वयसमाश्रितः सर्वदैष राजेति ॥ ३२ ।

अपि चास्मिन्विस्मापनीयचरितनिरताविविधनरपतिकुलातिलकमुकुटलसदरुणमाणिपटलगलदमलघृणिमसृणितमुखदिनविगमसमयभवदरुणरुचिपिहितलसदुडुचयसदृशनखमणिरमणीयचरणकुशेशयानुशयबान्धव इव वसुवितरणानन्दितद्विजराजे द्विजराज इव रत्नाकरवृद्धिदानचतुरे चतुरानन इव सदागमानुकूलवैभवे भव इव राजकलाभिरामे राम इव दानवारिसम्पत्करे करेणुकान्त इव कर्णोद्धूननजनितस्पर्शनविताने वितानपावक इव सदाज्यागमसम्भृतानन्दे नन्दनन्दन इव दिव्यसौन्दर्यगोप्यन्तःकर-

१ धर्मजातविजयः धर्मः जयश्च । पक्षे धर्मराजोऽर्जुनश्च । २ अनिरुद्धः स्वतन्त्रः । ३ प्रद्युम्नप्रचुरः अधिककान्तिमान् पक्षे प्रद्युम्नः कृष्णपुत्रः । ४ अधिकामिति कृष्णाख्यानुजपक्षे अधिकंस-रसहृत् इति कृष्णपक्षे । ५ सुष्ठुकल्याणयुक्तः पक्षे सुभद्रा श्रीकृष्णभगिनी । ६ अक्रूरसेव्यो क्रूरजनैरसेव्यः । पक्षे अक्रूरः प्रसिद्धः । ७ नवनतिवन्मृदुमनाः पक्षे नवतीतहृत् हैयंगवीनचोरः । ८ महोपलवत् जडाः शकटादयो सुरास्तेषां दानमवखण्डनं पक्षे रनादिदाता । ९ मौनं मूकत्वं च मौनान्वयः मुनिवंशः ब्राह्मणकुलमित्यर्थः ।

णमोहनइतिप्रथाजनके जनक इव सुधन्वारातिक्षपणदक्षे दक्ष इव महाहवशरणागतार्याधिक्षेपणोत्सुकमानसे मानससरोवर इव राजहंसाश्रितघनसारसवनाश्रितानिमिषकुले रणधूर्वह[1]गर्वोत्पतदुर्वीश्वरखर्वेतरगर्वानलनिर्वापणवार्वाहसुपर्वाधिपगुर्वायुधसर्वोन्नतिसर्वंकषाखण्डचण्डिममण्डलाग्रखण्डितरिपुमण्डले प्रत्युप्तप्रत्नरत्नाचित्रभित्तिकनिकाय्य[2]निर्यत्ननिर्यत्प्रपरिरब्धशुद्धशातकुम्भस्तम्भसम्भृतजम्भारिमाणितुलासम्भाराभ्यर्णसमुत्कीर्णमुकुरनिकुरम्बबिम्बितजाम्बूनदाप्रतिमप्रतिमानुषसुषमावलोकनसमाकलितरमाकृताकृतिनिसंदोहसंदेहकन्दलितहृदयारविन्दपुरन्दरसुन्दरीवृन्दसभक्त्यामुक्तमन्दारदामसंदेहदानानिदानवितानावलम्बमानस्वच्छमुक्तासरगुच्छविसरपरिशोभितविविधकौतुकस्थानकलितास्थमनीषिकदम्बसम्भृतमोदावहवादाहवकोलाहललीलाकर्णनसमुदीर्णकर्णहर्षे प्रतिदिनसमुदग्रसौधाग्रसभापर्यन्तानिरन्तराकलितचटुलनटनवारसारङ्गीदृगङ्गीकृतसङ्गीतभङ्गीविवशान्तरङ्गीकृतस्वरङ्गणतराङ्गिणीरङ्गदुत्तुङ्गतरङ्गमालिकादोलिकाकेलिकासक्तमरालिकायालिकासविलासग्रहणकौतुकसञ्चरच्छम्बायुधपुरनितम्बिनीकदम्बपदाम्बुरुहावलम्बिमञ्जुमञ्जुमञ्जीरासिञ्जितस्वसजातिरासितभ्रमपरिभ्रमद्भ्रमरपक्षविक्षेपविकीर्णसौवर्णार्णोजराजिविशङ्काकलननिपुणनिजदर्शनार्थनिबिडितानन्तसामन्तक्षमाकान्तसंततिदुर्वारसंमर्दपरस्परघर्षणोत्कर्षविच्युतकाश्मीराङ्गरागपरागपरावर्तितधूलीसमुत्क्षे-

१ इन्द्रनामकदेशराजः । पक्षे स्पष्टम् । २ निकाय्या निलयाः ।

पणकेलीभरमदाकुलमदावलपदाघट्टननिष्पिष्टरङ्गवल्लीमतल्लीमौक्तिकततिप्रतीहाराग्रजाग्रत्त्वरसत्वरविसृत्वरभटपटलप्रतिक्षणावेद्यमानविविधविषयवृत्तान्ते मौनमुनिगोत्रकलशाम्बुधिनिशाकान्ते दान्ते रघुनाथक्ष्माकान्ते परिपालयति प्राज्यं राज्यं चोरशब्दः कविप्रशंसायामेव धूर्त[1]विचारो महीरूहेष्वेव चपला[2]सक्तिर्जलधरेष्वेव पद्मिनीदूषणं पक्षिकुलेष्वेव पार्थिव[3]प्रतारणाविचारो वत्सरेष्वेव निरलंकृतित्वं कुकविकृतिष्वेव वक्रता कदाचन ग्रहेष्वेव हृद्रोगप्राचुर्यं शनैश्चरस्येवेति रचितव्यवस्थे निखिलजने वितीर्णराजदीप्तिसौभाग्यं समुल्लसतितरणिमण्डलमिव धरणिमण्डलम् ।

विरचितरक्षोबाधाविधूननो लक्ष्मणाग्रणी राजा ॥
रघुनाथः पञ्चवटीं जानक्या साकमतनुत समोदाम् ॥ ३३ ॥
श्रीनव्यदुर्गनिलयः कृष्णः कविसार्वभौमबिरुदा[4]ढ्यः ॥
प्रथमविलासं विदधे जवेन रघुनाथविजयेस्मिन् ॥ ३४ ॥

इति कविकृष्णविरचिताया रघुनाथविजयचम्प्वाः प्रथमो विलासः ॥ १ ॥

—:o:—

द्वितीयो विलासः ।

एकदा तस्य विविधतीर्थसार्थयात्रासक्तस्य रक्ताक्षिवत्सरविजयदशम्यां विजयदशम्याकलनकुतुकसरभसपरिभ्रमदभ्रकरितु-

१ धूर्तो धत्तूरसंज्ञको वृक्षः पक्षे धूर्तः शठः । २ चपला स्त्री विष्णुश्च । ३ पार्थिवो राजा वा पूजनमूर्तिः पार्थिवनामा संवत्सरश्च । ४ बिरुदं पदम् ।

रङ्गरथनिकरायां रघुनाथमहाराजस्य दुर्लङ्घ्याज्ञापथजाङ्घिकतया मुच्यमानतुरङ्गाणां बध्यमानपल्याणा[1]नां न्यस्यमानखलीनानां भूष्यमाणमदावलानां उद्ध्रियमाणनलकानां प्रविश्यमानकञ्चुकानां प्रतिमुच्यमानसारसनानामुच्यमानग्रैवेयकाणामुत्क्षिप्यमाणकौक्षेयकाणां[2] गृह्यमाणासिधेनुकानां[3] नह्यमानशिरस्त्राणानामारुह्यमाणरथानामुह्यमानखेटकानां[4] नर्त्यमानघोटकानां सज्जीक्रियमाणोष्ट्राणां नुद्यमान[5]रथानां उत्कम्प्यमानकुन्तानामुद्धूयमानोत्कम्पवसनानां क्रियमाणसिंहनादानां कार्यमाणकरिगर्जितानां चाल्यमानकशानां वल्यमानाजानेयानां निरुद्ध्यमानवनायुजानामा[6]स्फोट्यमानरट्टजानामाघ्न्यमानजयदुन्दुभीनामाच्छोव्यमानहस्तानामल्यमानकाम्बोजानामावेष्ट्यमानशीर्षण्यपटानां विचेष्ट्यमानकलभानां उन्नल्यमानक्रमेलकानां एहि याहि देहि धेहि विधेहि निधेहि ब्रूहि पाहि जानीहि हरस्व विहरस्व परिहरस्व प्रहरस्व आहरस्व मोदस्व दयस्व कुत्र यासि तिष्ठ कदा महाराजो बहिर्निर्गमिष्यति किं करोति कुत्रास्ते निर्गत एवेदानीं नास्त्यवकाश इति जल्पतां प्रतीक्षमाणानां तद्दर्शनं धिक्कृतप्रतिभटकराटघटानामुज्जृम्भितप्रतापच्छटानां युद्धरङ्गोन्नटानां बहुधैर्यस्फुटानां दुर्वारसंमदोत्कटानां यशोविमलितदिक्तटानां मदारुणान्तदृक्पुटानामत्युद्भटानां भटानां पटलैश्चटुलैर्निबिडमभूद्दर्शनार्थसंचरत्काञ्चनाङ्गीचञ्चलापाङ्गवन्दनमालिकाञ्चितविञ्चूरपुरमाञ्चिताखिलश्रीभरम् ।

१ पल्याणं 'पलाण' इति प्रसिद्धम् । २ कौक्षेयकोऽसिः । ३ असिधेनुका 'अंबीया' इति प्रसिद्धा । ४ खेटकं चर्म 'ढाल' इति प्रसिद्धम् । ५ 'युज्यमान' इति वा पाठः । ६ वनायुजो देशविशेषोत्पन्नो घोटकः ।

रक्ताक्षिवत्सरेस्मिन्कस्माद्दुन्दुभिरुपागत इतीव ॥
रोषभरान्मौहूर्तिकमतेन जघ्नुर्भटा जयार्थं तम् ॥ १ ॥
अतिनिर्दयजनमर्दितघनमर्दलनर्दनार्दनोर्दण्डतरम्(?)॥
मददुर्दिनबहुदुर्दमरिपुकर्दमतर्दनार्ककुर्दनकलितम् ॥२ ॥
बहुसुन्दरघनदुन्दुभिनिनदं धुरि मन्दराद्रिकन्दरदलनम् ॥
पटुपटहपटलचटुरवघटितं शुश्राव भूपतिश्रेष्ठः ॥ ३ ॥

तावदेव भावजपरिभावव्यापारलोलरूपानन्दितनिखिलजनवृन्दो मन्दंमन्दं वसुन्धराधुरंधरः समुत्थाय सिंहसंहननसिंहासनादीयमानहस्तावलम्बोल्लम्बमानबाहुना करतलकलितसुकुमारवसनेन परिजनेन सविनयं निवेद्यमानमार्गः पदेपदे रक्षिवर्गैराक्षिमार्गप्रविष्टमात्रान्मर्त्यानयमयमेवेति जानानोपि मानाधिकगाम्भीर्यादप्रकाशितकुतूहलो यथा मर्यादमार्यांस्तांस्तान् सम्भावयमानः सगौरवमन्मद्वंशललामभूतस्य रघुनाथस्य बिभर्ति नामधेयमेष राजेत्यादरान्मूर्धानमुपाघ्रातुमुपर्युपरि मकुटिं लम्बमानेन सौकुमार्यसौन्दर्यविलोकनविवसितहृदयतया लिङ्गितुमदःप्रसारितैकतरभुजदण्डेन मार्तण्डेनेव बुधानुगतेन सौवर्णदण्डाग्राधिष्ठितेन मरकतकलशकलितेन कनकगुणरचितातपत्रेण विभूषितमकुटीतटस्तत्तादृशसौन्दर्यावमानिततया जितोस्मीत्युपहारकृते कन्दर्पेणार्पितैस्तुरीयबाणनवमल्लिकामतल्लिकापुञ्जैरिव चामरैर्वीज्यमानो निर्गत्यास्थानादग्रतः सज्जीकृतान् मुहुर्मुहुः करपुष्कराञ्चलनीरन्ध्रनिष्ठीव्यमानजलशीकरनिकरतया पदेपदे निषादिकरकलितानिरङ्कुशाङ्कुशघट्टनवेदनासहनतया निजजन्मभुवमपि परित्यज्य कुत्रापि यातुं

नासिकाविवरान्निर्गतान्मौक्तिपुञ्जानिवात्मजवत्सलतया राजसमीपं यातेत्युक्तिरतो गजवरान्विलोकयन्विन्यस्य पञ्चषानि पदानि जयाशीर्वचनपूर्वकं द्विजव्रतप्रदत्तान् करकञ्जमञ्जुलाकिञ्जल्कपुञ्जानिव अक्षतजयानक्षतचयान् संगृह्णानो विनयाविनमितोत्तमाङ्गतया वदनचन्द्रातिमात्रसन्निधानात्तत्क्षणं सङ्कुचितेन भक्त्युन्नमितेनाञ्जलिपद्मेन यथोचितं मानयन् तांस्तान्समीक्षमाणोध्यक्षानखिलान् सैनिकांश्च निजाविरोधिगजराजसाध्वसादिव प्राप्तसङ्कोचानां तुङ्गरङ्गत्तुरङ्गतरङ्गसङ्गतवाहिनीसमुन्मेलदम्बुजकुड्मलानामिव तदुदञ्चितानामञ्जलिपुञ्जानां निजवदनचन्द्रकटाक्षचन्द्रिकाप्रसारणेन चिरस्याप्यप्रदत्तविकासः सादरं परिजनदत्तकरावलम्ब आरुरोह निजजवविजितविहङ्गमं तुरङ्गमम् ॥ ३ ॥

तावद्ब्रह्माण्डभाण्डत्रुटनपटुतरोद्दण्डदण्डप्रचण्डा-
घातस्फीताविगीतास्फुटपटहसटाभेरिकाधीरनादैः ॥
हेषाघोषात्तहस्तोद्भटकरटिघटागर्जिताढ्यार्जितात्ति-
स्थैर्यैश्वर्यैर्भृशमखिलदिशां दन्तुराण्यन्तराणि ॥ ४ ॥

द्वेधा मध्यमवर्णं तुरङ्गमारुह्य चलति निखिलबले ॥
रघुनाथमहीपालो रञ्जितलोकः पुरान्निरगात् ॥ ५ ॥

कटुतरचण्डभानुकरतापभरं सह तेन
हि मम पालकोयमिति सादरया धरया ॥
विपुलमुदाञ्चितं दिवि वितानमिवातिघनं
जम उदजृम्भताश्वखुरदारुणदारणजम् ॥ ६ ॥

माद्यद्बन्धुरगन्धसिन्धुरचलत्यादातपादाहति-
क्षुण्णक्षोणितलोच्चलद्बहुरजःप्रोद्भिन्नदिग्भित्तिका ॥
हेषाघोषविघूर्णिताहितचमूयोधाधिनाथोद्भटा
नृत्यत्तुङ्गतुरङ्गपुङ्गवघनारङ्गीच्छुभाङ्गी चमूः ॥ ७ ॥

स्तुत्वा सर्वसहेति प्रतिपदमखिलास्ताडयन्ते पदैर्मां
यस्या लोके क्षमावांस्तमखिलमनुजाः क्लेशयन्ति ह्यजस्रम् ॥
स्तुत्येषां किं ममेति क्षितिरतिकुपिता सर्वलोकोपरिष्टा-
दारूढे वा बिभासे बलचलितमहाधूलिकापालिकाग्रे ॥८॥

बहुचत्वराभिरामासमुदीश्वतमत्तवारणोन्नासाः ॥
रथ्या विविशुः पुरतो विलसितसुखलीनगन्धर्वाः ॥ ९ ॥

पटुतरकोणताण्डवविजृम्भितकुम्भिवर-
स्थितघनदुन्दुभिप्रचुरभांकृतिसंश्रवणात्[1] ॥
मम शिशवः शिशुर्मम कुत्र गता इति
जननीजनैर्भ्रमैर्गिरि धुरि माणवकाः ॥ १० ॥

मत्ते देहि ममावकाशमबले तिष्ठात्र मुग्धे मना-
गुन्नम्याननमत्र पश्य ललिते त्वं तिष्ठ दृष्टं मया ॥
मन्दे तत्र नृपोत्र पश्यसि किमु स्निग्धे तवापि स्थिते-
रत्रास्तेन्तरमम्ब किञ्चिदपि मे द्रष्टुं न ह्यस्थेन्तरम् ११

हित्वा सर्वां समृद्धिं वनभुवमदिशज्जानकीलक्ष्मणाभ्या-
मेवं प्रागद्य मत्वा नगरततिमयीं सर्ववन्यां च धन्याम् ॥

---

१ दुन्दुभिशब्दानुकरणमेतत् ।

द्रष्टुं संजातहर्षश्चलति बलयुतः प्राज्यसाम्राज्यपूज्यः
जानक्या साकमालोकयसपरिजनो लक्ष्मणान्वीयमानः[1] १२

मा स्प्राक्षीरिति जल्पसि प्रतिपदं कस्मादिहास्यागता
सन्धे त्वं नियमस्थिता यदि पुनः कस्माद्दिदृक्षा तव ॥
इत्थं सौधतलेषु पौरललना भूपालदत्तेक्षणा
लज्जाहासविलासमञ्जुलतमा अद्राक्षुराराच्चमूम् ॥१३॥

सौधाग्रस्थितललना बाहुलताग्रान्नृपालशिरसि तदा ॥
दरदलितकुड्मला इव लाजा जगलुर्मुहुर्मुहुर्विमलाः ॥१४॥

एतत्सदृशं ललनाकुचयुगलभूषितं कनकचौलैः ॥
इति कुतुकात्कनकपटीभूषितकुम्भा ववल्गुरिव डिम्भाः[2]१५

वयमिव सैंधव एष क्षमामहे नेन्दुमेवमूर्ध्वस्थम् ॥
इति तं पातयितुं ध्रुवमुदग्रचरणा हयास्तदारिङ्खन् ॥१६॥

निवर्त्य चानुव्रजतः प्रजाव्रजाननुजादीन् महाराजान् द्विजांश्च भूरितेजा राजा विसृत्वरत्वरो यावद्दिव्यक्षेत्रयात्राकुतुहूलमुन्मस्तकयति स्वयं तावदुद्वलायद्भिस्तुरङ्गमान् प्रेङ्खयद्भिः क्रमेलकान्नादयद्भिर्वारणान्वादयद्भिर्वादित्राणि जृम्भयद्भिर्दुन्दुभिभाङ्कारानाज्ञापयद्भिः सरभसगमनं उत्कम्पितकेतनैर्मुच्चलितचामरमुन्नर्तितजालकातपत्रमुन्मस्तकघण्टारवमुन्नीतधूलिपालिकमुदामहेषाघोषमुद्भूतालस्यमुदञ्चितान्दोलिकावहनधुरीणजनविविधमोदमनन्यमानसैः सैन्यैरतिक्रान्तबहुदूरवर्त्मा धर्मात्माग्रतस्तत्रतत्र सलिलक्रीडासक्तयौवनोद्धतमुग्धसिग्धवधूकुचकनककलशचर्चितमसृणघसृणपङ्क-

---

१ लक्ष्मणा राजचिह्नेनयुक्तः । २ हस्तिबालकाः । ३ केतुवस्त्रम् । ४ हर्षः ।

क्षालनपाटलैकदेशतया तदङ्गनक्षालनातमेचकिमैकदेशतया च वृद्धगङ्गेयमावयोः पूज्या सखीति प्रेमातिशयेन समागताभ्यां सरस्वतीकलिन्दनन्दिनीभ्यामिव कृतपरिरम्भां क्वचिन्मृदुलतरपुलिनखेलदतिसुकुमारलक्ष्मणाविक्षणकलकलरववाचालितया निजतटविरचितविहारः पुरा पुनरिदानीं स एव जानक्या साकमाकलितलोकानन्दो रघुनाथभूमीन्द्रः समागत इति सुखागमनवार्तामिव पृच्छन्तीं निरीक्षितचरीं गोदावरीमतीत्य सत्यसंधो विरचितनिखिलजनसुखासिकां नासिकां नाम नगरीं प्राविक्षीत् ॥३॥

प्रोद्यत्क्रोधेन यत्राग्रजमनुसरता लक्ष्मणेन प्रलूना
नासा रक्षोभगिन्या रघुकुलपतिना यत्र धीराग्रगेण ॥
तादृक्षक्रूरवृत्तक्षुभितसुरपतिप्रष्ठलोकाधिपालाः
पौलस्त्याज्ञाधुरीणाः सपदि विदलिता भीषणा दूषणाद्याः १७॥

मदनमदहारिरूपो भूपो जात्वप्यनात्तगन्धोपि ॥
आत्मानं पश्यन्तीमानन्दयदेष नासिकां चित्रम् ॥१८॥

गोकन्याक्षितिगन्धसिन्धुरमहावाहालिगेहादिमा-
संख्यातप्रतिपादनाञ्चितबुधोप्येष क्षमावल्लभः ॥
गोदातीर्थनिषेवणादनुतुतात्मानं धुताघं बत
प्रायोहंकृतिदूरगाः क्षितितले सन्तो महान्तो जनाः १९

श्रीमन्नवदुर्गस्थः कृष्णकविः सार्वभौमबिरुदाढ्यः ॥
द्वैतीयिकं विलासं विदधे रघुनाथविजयेऽस्मिन् ॥ २० ॥

इति कविकृष्णविरचितायां रघुनाथविजयाख्यचम्प्वां द्वितीयो विलासः ॥ २ ॥

१ सुखासिकं सुखस्थानम् ।

तृतीयो विलासः ।

—:०:—

तदनु यथाक्रमं कृतनिमज्जनो निखिलमङ्गलतुङ्गाधारे गङ्गाद्वार आरचिताप्लवः समुन्नतशिलातलाघट्टनजनिताकुशावर्ते कुशावर्ते अङ्गीकृताभिषेकः मकरन्दतुन्दिलहल्लके बिल्वके निर्वर्तितानुष्ठानः परिवृतनिखिलकलिकल्मषाभीलगर्विते नीलपर्वते ऊरीकृतस्नानः पावितजनकुले कनखले च तीर्थे परार्थे भूतलावतीर्णत्र्यम्बकपदाम्बुजसेवाभिलाषसमागतपुरन्दरपुरसुन्दरीवृन्दरीतिहरणनिपुणरमणीजनशरणीकृतमणिविमानसमानलसमानकूलरत्नसौधयूथनिबिडितस्य हृद्यनिषद्यातलप्रसारितशस्तकस्तूरिकादिनिस्तुलवस्तुपरिमिलत्परिमलकृतानिगलपुष्पंधयधुरन्धरवृन्दनीरन्ध्रतया निजाधिनाथं त्र्यम्बकमनुकर्तुं नागाजिनेनेव रचितावगुण्ठनस्य त्र्यम्बकक्षेत्रस्य निरुपमालङ्कारवज्रमणिं निजनेत्रसाधर्म्यावलम्बनेच्छयेव त्रिधावतीर्णं त्र्यम्बकं नाम भगवन्तमुमाकान्तं संसेव्य सानन्दबाष्प इत्थमस्तौषीत् ॥ १ ॥

भगवंस्त्र्यम्बक इति किल निगमान्तैर्गीयते भवान् सततम् ॥
तदपि समदृष्टिरसि यच्चित्रमिदं किं ब्रवीमि तव चरितम्१ ॥
त्वं त्र्यम्बकोपि चित्रं पञ्चाम्बकमथनकृतमुखोसि विभो ॥
नहि साधनसम्पत्तिः फलाय तद्वद्यथा तेजः ॥ २ ॥
त्वं नीलकण्ठ एव श्रीमन् सन्मानसे कथं नित्यम् ॥

१ कृतस्नानः । २ अम्भसांभ्रमः । ३ संध्याविकासिततामरकमलम् । ४ आभीलं भयंकरं । ५ शास्त्रसिद्धान्तैः । ६ पञ्चाम्बको मदनः ।

विहरसि विचित्रमेतच्चरितं तव कुमुदबन्धुमौलिमणे ॥३॥

ये वृषवन्तो धरणौ तेषां सुलभोसि देव पुरवैरिन् ॥
वृषमुत्सृज्य पदं वा न चलसि वृषवाह यस्मात्त्वम् ॥ ४ ॥

दोषाकर[1]मपि शिरसा दधदश्रान्तं भवन्तमिह भजताम् ॥
दोषाणि धुनोषि विभो वृत्तिस्ते नयनवद्विषया ॥ ५ ॥

अत्रिर्नयनप्रियो[2]पि त्रिनयनमुकुटेन किमिति ते श्लाघ्यः ॥
इन्दुर्हिमसम्बन्धादथ वा हिमवत्सुताकान्तः ॥ ६ ॥

आचरसि हि भिक्षाटनमथापि सम्पत्तिमादधासि नृणाम् ॥
परमेश्वरोसि कस्माद्दिगम्बरोसीति शिक्षकः कस्ते ॥७॥

पञ्चाननः षडाननमहितोसि विचित्रमन्यदेतच्च ॥
त्र्यम्बक सहस्रनयै[3]नाश्चितोसि नित्यं यदेष त्वम् ॥ ८ ॥

इत्यभिष्टुत्य हृष्टमानसः स महीपालमणिश्चिरतरं महानट-
जटाजूटकोटिकोटरतटनिवासजनितविरहकृशशशाङ्कपरिरम्भार-
म्भसम्भ्रमवितरणार्थावतीर्णतारावलीभ्रान्तिदन्तुरीकरणनिपुणस्मे-
रानघमुक्ताहारावलीः ज्योतिःस्वरूपोयं त्र्यम्बकेश्वर इति तत्रै-
क्यमुपगन्तुमागता विद्युल्लता इव दिव्यकनकपटीश्च पटीयस्या
भक्त्या समर्च्य तस्मै चिरतरं किमपि किमपि मनसि महारथो-
त्सवादिपारिष्कारनिष्कर्षं निष्कासितसंशयं विचिन्त्य यावत्त-
द्दिव्यालयान्निर्गच्छति तावदताडयन्त दुन्दुभीनमर्दयन्त मर्दलानु-
दैरयन्त तूर्याण्युदघोषयन्त जयजयशब्दाननर्तयन्त वारवधूटि-

१ चन्द्रम् । २ अत्रेः नयने तयोः प्रियः । ३ इन्द्रपूजितः ।

का व्यसयन्त धवलान्तपत्राण्याकम्पयन्त चामराण्यचालयन्त
कुन्तानवल्गयन्त तुरङ्गानद्रावयन्त शताङ्गानगर्जयन्त मातङ्गान-
चारयन्त पदातीननादयन्त काहलानवादयन्त पटहाद्यवाद्यान-
तर्जयन्त क्रियामन्दान् कचिद्धृष्यन्तो घुष्यन्तो हसन्तः पराप-
तन्तो निश्वसन्तो ब्रुवन्तस्तूर्णं यातेति धून्वन्तः शिरांसि तन्व-
न्तोञ्जलीनमुञ्चत आनन्दबाष्पान् सिञ्चन्तश्चन्दनवारिभिर्जनान् सै-
निकांश्च स्वकृत्यसज्जीभूता एवं यावद्भवन्ति तावद्यथापुरं प्रवि-
श्य नैजोपकार्यामार्याणां यथामर्यादमपर्याप्तं वितीर्य धनं महीपाल-
वर्यो निर्गत्य तस्मान्नगरादतिक्रम्य रम्यान्प्रदेशानगणितशृङ्गस-
ङ्गतेऽपि सप्तशृङ्गनरधामे भूमिधरे पुराणैरिव पुरातनवाणीमष्टाद-
शभिराश्लिष्टां भुजैरजय्यैः संसेव्य भव्यां देवीं प्रदाय प्रमदादु-
दारोऽवदातकीर्तिर्यथेष्टं तुष्टचित्तो वित्तं तत्तदनुगुणे महाजनेभ्यो
विहाय तदपि स्थलमैलनदीपरिसरभुवि ज्योतिर्मयमभिवन्द्यारिज-
नभीष्मं घुष्मेश्वरं पुरस्कृत्यापि तं पश्चात्कृत्य गोदाः[1] प्रायेण प्र-
वरासङ्गदत्तचित्ता भवन्तीति सूचयितुमिव जगतां प्रवराख्यनदी-
सङ्गमनुभवन्त्याः सकलजगच्छ्रीदायाः गोदायास्तटभुवमधिवस-
न्तं गोदाश्रिताः प्रवराश्रिता वा पुंसिद्धाः[2] भवन्तीति निदर्शयितुमि-
व सिद्धेश्वराभिख्यां प्रख्यापयन्तं हैमवतीकान्तं प्रणम्य सम्य-
ग्विसृज्य तं च प्रदेशं निखिलजगत्सम्पन्निवासं निवासं[3] नाम प्रवि-
श्य पवित्रं क्षेत्रं प्रणम्य मोहिनीरूपं भगवन्तं रमाकान्तमतिक्र-
म्य तत्क्षेत्रं भीमानदीजनिभूमौ डाकिनीवने नीपवने घने निखि-

१ गोदानकर्तारः । २ प्राप्तपुरुषार्थाः । ३ 'नेवासे' इति प्रसिद्धम् ।

लघुरस्तोमातङ्कहरं भीमाशङ्करं निखिलनयनमात्रज्योतिःस्वरूपोयामिति न्यूनतामपहर्तुमिव शुद्धज्योतिःस्वरूपं नयनपदवीजङ्घालमारचय्य विरहय्य तामपि स्थलीमन्यत्र कचिन्निखिलजनोद्दण्डाज्ञानमण्डलविषतरुखण्डखण्डनप्रचण्डदात्रे मार्तण्डक्षेत्रे निर्मलजलहरितीर्थनिकटमावसन्तं नित्यतेजोनिधिं त्रयीतनूमपि मां तनूकृत्य पृथिव्याद्यष्टमूर्तिता प्रकटिता त्वया को मेतिशयः प्रतिपादित इति कुपितं मार्तण्डमाश्वासयितुमिव विसृष्टान्यनामाविचारमाश्रिततन्नामधेयोपपदं ईश्वरमभिवन्द्यानन्तरं च कविवचोदूरे मयूरेश्वरक्षेत्रे प्रणिपत्य निखिलजगदभयदायकं विनायकमितरत्र गिरौ विलोक्य प्रवर्धितजगदुत्सवारम्भं शम्भुं महादेवमग्रतो विलोकयन् विविधविलासिजनविहरणाभिरामानारामान् विपुलवनलक्ष्मीवक्त्रमुकुरशङ्काकरानपि पङ्कजाकरान् तत्रतत्र चित्तहारिमत्तकाशिनीनृत्तसमयसमुदितमङ्गलमृदङ्गधिंधिमिध्वानबन्धुराणि सिन्धुराजवसुन्धराधरनन्दनारमणमणिमन्दिराणि च पुरतः पार्श्वद्वयनिरन्तरशशिकान्तमणिकान्तनिशान्तबहिरुपान्तसन्ततसंवर्धितनारिकेलपालिकीरकुलकलकलमुखरं राजदजिह्मतरं नीरानरसिंहपुरं प्राविक्षत् ॥ २ ॥

भीमासङ्गमधुरा यत्र समिन्धेभिप्रोषितद्रुपदा[1] ॥
पाञ्चालीव नितान्तं नीरादधती धनञ्जयासक्तिम् ॥ ९ ॥

यत्र च ।

क्रुध्यत्कल्पान्तकालीविटनिटिलतटीप्रस्फुटद्वह्निलोल-
ज्वालाभीलात्मलीलाभरारिपुपृतनाध्यक्षविक्षोभदक्षः ॥

१ वृक्षस्थानं पक्षे द्रुपदो द्रौपदीपिता ।

स्तम्भादुज्जृम्भमाणः पुरहरसुरराट् प्रस्तुतो ध्वस्ततोषा-
न्विश्वानाश्वास्य शश्वद्वसतिसुरनरान् धिक्कृतां हा नृसिंहः १०॥

मञ्जुल[1]वानीरायां नीरायां विरचिताञ्जवोसौ मोदात् ॥
खेदान् परिधुन्वन्तं तन्वन्तं श्रियमियेष देवं द्रष्टुम् ॥११॥

तावन्निजागमनविचारनिशमनजनितजवैर्नरहरिपरिवारजनैः समर्यादं सज्जीभूतैरत इति नीयमानो मानवपतिरग्रतो जाग्रतो विलोकयँल्लोकांस्ताडच्यमानभेरीकैर्नाद्यमानवीणैर्वाद्यमानवादित्रैश्रोद्यमाननर्तनैरापाद्यमानहस्ततालैर्नुद्यमानोत्कम्पवसनैर्भिद्यमाननारिकेलैश्चोद्यमानदिव्याम्बरैर्विद्यमानभगवद्दिव्यगुणैस्तुद्यमानजडजनैर्विद्यमानफलकुसुमैर्वेद्यमाननरहरिनामधेयैरासाद्यमानानन्दैराह्लाद्यमानपरस्परैरद्यमानताम्बूलैराखिद्यमानवदनैरुत्साद्यमानजनसन्धैः प्रसार्यमाणोपहारैरुदीर्यमाणतानैर्विचार्यमाणशास्त्रार्थैरुदीर्यमाणानन्दबाष्पैः प्रचार्यमाणनिर्गमघोषैरुच्चार्यमाणपुराणैर्विस्फार्यमाणलोचनैरुद्धार्यमाणाञ्जलिपद्मैराकार्यमाणस्वस्वजनैरापूर्यमाणभक्तिभिरुत्प्रेर्यमाणकुसुमैरवार्यमाणपुलकैरास्मर्यमाणहिरण्यकशिपुमथनकथाविशेषैर्विस्तार्यमाणमार्गैः परिस्तीर्यमाणवसनैर्विकीर्यमाणलाजाञ्जलिभिस्त्वर्यमाणस्त्रीजनैर्ध्रियमाणाभरणैः क्रियमाणप्रणामैराद्रियमाणभागवतैर्वीज्यमानचामरैस्त्यज्यमानान्याविचारैरनुभुज्यमानभगवद्दिव्यविग्रहसौन्दर्यसेवनै रज्यमानहृदयैः परिष्वज्यमानमित्रैः सृज्यमानस्वस्वविद्याकौशलैरुत्तेज्यमानप्रदीपैर्विभज्यमानगोष्ठीकैः सज्ज्यमानचन्दनैः प्रसज्यमानपटवासकैस्तर्ज्यमानशब्दैर्ने-

१ मञ्जुला वानीराः वेतसीवृक्षा यस्यां ।

र्यज्यमाननीचजनैर्नीराज्यमानभगवच्चरणारविन्दैर्भ्राज्यमानप्रदी-
पैश्चानेकविधजानपदचातुर्वर्ण्यजनैः सर्षपप्रदेशस्याप्यप्रदत्तावकाशं
कचिन्निरन्तरसान्द्रचन्द्रशालाजालाग्रविसरदसदृशपद्मरागपुञ्जम-
ञ्जुलमयूखरेखाविलोकनजनितया समुदयदरुणा[1]किरणाकिरणसमुद-
यमनीषया क्षपास्वप्यपरित्यक्तप्रियतमाश्लेषैः सन्तोषैश्चक्रवाकैर-
लंकृतविटङ्कां[2] कचिदुदग्रसौधाग्रयूथाग्रगवाक्षलक्षनिर्यत्नानिर्यत्तता-
दृशमुक्तावज्रमणिघृणिदर्शनसमुद्भूतया शिशिरकरकरानिकराधिषण-
या दिवापि लेलिह्यमानरसनैश्चकोरनिकुरुम्बैः परिष्कृतदेहलीकां
कचिदन्तरान्तराखचितसौवर्णलतावितानबलरिपुनीलसौधशतवि-
लोकनोदञ्चितहृद्याविद्युल्लशताञ्चितसद्यःसमुद्भवदम्बुधरकदम्बबुद्धि-
तया वर्षेतरसमयेपि निरन्तरकृतताण्डवैः शिखण्डिमण्डलैर्म-
नोहरां श्रीनृहरिदिव्यालयाभ्यर्णगेहवीथीं कथंचिदतिक्रम्य प्र-
विश्य भगवद्दिव्यालयं पुरतः सकललोकलोचनभागधेयमिव
मूर्तिमूर्तिभूतं विनताखिलजनताधिकघनतापहघनतादृशमोदावह-
पादाम्बुजयुगलगदगणिततसितमुक्तामणियुक्ताद्भुतहंसकसमहं-
सकयुतमतिकृतिपतिमतिततिभ्रीतिजङ्घालसुजङ्घायुगममलाननकमला-
ञ्चितकरिवरकरानिभशुभविभवोरूल्लसदरुज्ज्वलहेमाम्बरधामाधि-
कघृणिमणिगणझणझणझणदञ्चितघनकाञ्चनमयकाञ्चिकमतिराहू-
पमबाहूल्लसदरिदरवरमरिदरकरमुरसाचितसरसीरुहनिलयं धृत-
वलयं सुरनुतमङ्गदोल्लसितमाधिकं गदोल्लसितमरुणकराकिरण-
समतरुणमणिसराणिसरसुन्दरतरं हृदयमन्दिरतलाल्लसितशस्ततर-

१ अरुणकिरणश्चन्द्रः । २ विटंकं राजगृहादिषु बद्धपक्षिगृहम् ।

रुचिकलितकौस्तुभमणिं सततमिन्दुसुन्दररुचिं दयानिधिममन्द-
सान्द्ररुचिसरससरसिरुहरुचिररुचिनिचयगिरिमभरमथनदक्षिणे-
क्षणमनुक्षणक्षपितरूक्षराक्षसकुलं विकटमुकुटतटखचितरुचिरत-
रललितबलमथनमणिघृणशबलितनिजदिव्यविग्रहकान्तिं भगवन्तं
प्रणतसरसिजजनिपुरहरं नरहरिं निजकुलदैवतं भावितहर्षो-
त्कर्षप्रसृमरपुलकोद्गमो विलोक्य नयनयोर्महोत्सववितरणेन सम्पा-
दितानृण्यः पुण्यकर्मणामग्रगण्य इत्थमभितुष्टाव ।

स्फूर्जत्पर्जन्यगर्जाप्रसरणरभसोतर्जनात्यूर्जितैः स्वै-
रुत्कृष्टैरट्टहासैर्दिशिदिशि चलितैः साध्वसं साध्वनन्तम् ॥
चक्रे शक्रेशमुख्या दितिसुतनिकरस्यापि सोयं कथं वा
शश्वद्विश्वप्रपञ्चाभयद इति भवान् गीयते गेयतेजाः १२॥

त्वं स्तम्भभेदपूर्वकमुदितो भजतां समस्तमनुजानाम् ॥
प्रह्लादजीवनौषध विरचयसि स्तम्भ[1]भेदनं युक्तम् ॥१३॥

यदि च निवसेत्प्रह्लादस्यापरः सदृशः सुतो
भवति हि तदानिष्पेषेस्य प्रमोदभरो महान् ॥
इति मृगयितुं नूनं शत्रोर्बिभेद भवान् हरे
जठरमचिरान्नोचेद्रोषानलस्य कियान् स ते ॥१४॥

तादृशरोषेपि हरे लक्ष्मीदर्शनलवात्प्रसन्नोसि ॥
अतिचण्डोपि धरित्र्यां जायानिकटे प्रसन्न एव जनः ॥१५॥

एवं स्तुवन् स्वकुलदैवतमात्मवंश्य-
राजर्षिभिः शुभगुणैर्दृढभक्तिक्लृप्ताः ॥

१ जडीभावनाशनम् ।

गृह्णानमेष कृपया सकलाः सपर्या-
पर्यायतः कमपि मोदमथादुदार ॥ १६ ॥

तदनुहृदयान्तरुज्जृम्भमाणकुतूहलनिराकरणोनिशीवनीशः पुनरप्येष मम भागधेयमेष मम नयनानन्दकन्द एष ममासंस्पृष्टव्यामोहः पिता माता भ्राता एष मम चिरतरसुकृतसुरतरुफलमेष मम सकलमनोरथनिर्वहणबीजमेष परात्पर इति ध्यायंध्यायं निमीलितनयनः पुनरपि प्रोत्फुल्ललोचनः पुरतः सिंहस्थितिर्मम दीप्तिकारणमिति हर्षादुपागत्य प्रकाशमानेन दिनकरेणेव रत्नमुकुटेन हिमाचलमिव भानुमण्डलेन परिमण्डितं निरर्गलविसृमरप्रतापप्रवाहमध्यावर्ताभ्यामिव सतरङ्गाभ्यां कुटिलतरभ्रूलतावृत्ताभ्यां वर्तुलापाटलाभ्यां नयनाभ्यां रिपुजनहृदयक्षेत्रेष्टं कूरयन्तं साध्वसबीजानि द्विजराजतामात्मनः स्फुटीकर्तुं वदनभागे द्वेधा जायमानेन बालचन्द्रेणेव दंष्ट्रायुगलेन कोरकितकरालवदनं मर्त्यसिंहमप्यमर्त्यसिंहं यावत्संसेव्यापर्याप्ताश्चर्यो भवति तावत्त्रियामोत्सवेषु निर्वर्तितेषु सर्वेषु यथामर्यादं शय्यासनार्पणाय सूत्रवतीसखो भगवन्तमित्थमभितुष्टाव ।

आसूर्योदयमम्बुजाक्षरचिता आरात्रि ये वा मया
देवेशप्रचुरोपचारकपटादद्यापचाराः शतम् ॥
तां स्वं माधव दैत्यबालवरद क्षाम्यन् कृपाभारतः
पाह्येनं त्वदुदारपादयुगलीनित्यप्रपन्नं जनम् ॥ १७ ॥

इतश्च ।

सर्वे सज्जीक्रियन्तां मृगमदविलसच्चन्दनस्त्रक्प्रदीपा
धूपाः सौरभ्यगर्भा अविरलकुसुमाः संश्रियन्तां च शय्याः ॥

दीप्यन्तां मञ्जुलारार्तिकवरनिचयाश्चन्द्रमुख्यः समन्ता-
द्भूयान्कालोतियातो भवति हरिरयं याति चैकान्तलीलाम् ॥ १८ ॥

भोभोश्चण्डप्रचण्डौ शृणुतमिह वचो मामकीनं नितान्तं
श्रान्तः कान्तो रमायाः कमपि जनमिह द्वारि मा मुञ्चतं वा ॥
शास्ति श्रीमर्त्यसिंहप्रभुरिति निखिलायात नैजान्निकेतान्-
देवा मर्त्याश्च नातः परमिह भगवानद्य सेवां प्रदत्ते ॥ १९ ॥

दिक्पाला इन्द्रमुख्या इह भुवनतले सर्वतो रक्षत श्री-
कान्तं नीरानृसिंहप्रभुमखिलजगद्रक्षकं पङ्कजाक्षम् ॥
शेते लक्ष्म्या सहासावधिकमवहिता यूयमेते प्रभाते
सेवार्थां यात नृणां सकरुणहृदया दर्शयध्वं यथावत् ॥ २० ॥

भो भो नारदतुम्बरुप्रभृतयः सर्वैरिदं श्रूयतां
मन्दंमन्दमुदञ्चयन्तु मधुरं गीतं भवन्तः पुरा ॥
वीणामात्रकलारवेण सहितं देवो मुदा भार्गवी-
हस्ताश्लिष्टकरो भजत्यतितरामेकान्तसेवां हरिः ॥ २१ ॥

मन्दं वीजय चामरं सुविमले सानुग्रहेनुग्रहे
शीतं मञ्जुलतालवृन्तमनघं व्यालोलय त्वं मनाक् ॥
अत्युद्वेल्लितबाहुवल्लिविलसद्रत्नोल्लसत्किङ्किणी-
दीव्यत्सिञ्जितपुञ्जलो नरहरेर्निद्राविभङ्गो भवेत् ॥ २२ ॥

इतश्च पुनः साञ्जलिबन्धं भगवन्तं प्रति ।

स्वामिन् भजस्व रमणीयवितानशालि-
मल्लीसुमैतिसुरभीकृतशुभ्रचेलम् ॥

१ मल्लीसुमं मल्लीपुष्पम् ।

मञ्चं नितान्तमृदुलं परितः प्रजाग्र-
द्वालाकरोल्लसितचामरचारुरूपम् ॥२३॥

अम्ब भार्गवि मर्त्यसिंहविभोर्महार्घपदाम्बुज-
द्वन्द्वसंवहनं मृदु प्रविधाय कोमलहस्ततः ॥
तत्र देवपदाम्बुजेर्पितसर्वपूजनसत्फला-
शेषमञ्जुलकोमलाम्बरमांसले शयनोत्तमे ॥ २४ ॥

इत्थं विष्वक्सेनवाक्यैः प्रहृष्टः
श्रीमान्यावद्भाति नीरानृसिंहः ॥
तावन्मदं मन्दमात्तापसर्वः
प्रायाद्भूपालोपि नैजोपकार्याम् ॥ २५ ॥

अन्येद्युः ।

रसालफलशङ्कया ग्रहणसंमुखीनैर्मिथः
प्रबुध्य कलहैर्झषैः प्रचुरपुच्छविच्छोटनात् ॥
महामणिरिवोदधेर्वियति दूरमुट्टङ्कितः
शुशोभ तरणिस्तदा समुदयन् बलारेर्दिशि ॥२६॥

कृतनिखिलाह्निकाः स्मृतबहुश्रुतिशास्त्रगणा-
भृतशुभभक्तयस्ततमहार्घगुणा निपुणाः ॥
नरहरिसन्निधेर्धुरिधृताञ्जलयः सुधियः
परिचरणानि तस्य परितः परितस्तरिरे ॥ २७ ॥

प्रजिज्ञयंश्चैवम् ।

---

१ स्वकीयपूजाम् । २ इन्द्रस्य । ३ प्रसारयामासुः ।

श्रीदेवदेवकरुणाजलधे मुरारे
प्राभातिकाम्बुजमदापहनेत्रकान्ते ॥
नीरातटात्तनियतालयरम्यमूर्ते
श्रीमन्नृसिंह भगवंस्तव सुप्रभातम् ॥ २८ ॥

हरिर्हरिर्हरिरिति मञ्जुभाषितं
द्विजावलेः सपदि निशम्य कौतुकात् ॥
द्विजव्रजोप्यनुवदतीव कूजितैः
कृपानिधेच्युत नृहरे प्रजागृहि ॥ २९ ॥

अन्तर्हिता लसति धामनिधौ प्रकाश-
मत्यन्तमेत्य जनयञ्जगतां प्रबोधम् ॥
प्राचीप्रदेश इह देशिकवद्विभाति
नीरान्नृसिंह भगवंस्तव सुप्रभातम् ॥ ३० ॥

गाढा विद्येव रात्रिर्विगलति न चिराज्ज्ञानवद्भानुतेजः-
प्रोन्मीलत्यब्जबन्धुर्जलजनयनवद्दृक्पथं याति मन्दम् ॥
आनन्दं याति सान्द्रं मुनिवरकुलवद्देव सर्वं जगच्च
श्रीमन्नीरानृसिंह प्रभुवर नयने किञ्चिदुन्मीलयस्व ॥३१॥

काहलडिण्डिममण्डलझर्झरपणवाद्यहृद्यवाद्यानाम् ॥
संस्पर्धयेव निनदा जृम्भन्ते सुप्रभातमच्युत ते ॥ ३२ ॥

इत्यभिष्टुत्यार्पितान्तैः सत्यधीभिः श्रियः पतिः ॥
पूजां यावत्सगृह्णाति राजा तावदगान्मुदा ॥ ३३ ॥

संसेव्य निर्जरगुणोत्तंसं दितिसूनुहिंसनं देवम् ॥
धम्यात्मावनिपालो निन्ये स सुखं दिनं तत्र ॥ ३४ ॥

श्रीशैलवंशतिलकः कृष्णः कविसार्वभौमबिरुदाढ्यः ॥
तार्तीयिकं विलासं विदधे रघुनाथविजयेस्मिन् ॥३१॥

इति कविकृष्णविरचिताया रघुनाथविजयचम्प्वास्तृतीयो विलासः ॥ ३ ॥

——:०:——

चतुर्थो विलासः ।

कतिचन दिनानि तत्र क्षितिपालो व्युष्य हृष्यदनघमनाः ॥
अगणितविभवस्तस्मान्नगरात्प्रस्थानमतनुत बलेन ॥ १ ॥

अताडयन्त दुन्दुभीनमर्दयन्त मर्दला-
ननादयन्त काहलानसज्जयन्त वारणान् ॥
अवल्गयन्त घोटकानधारयन्त खेटका-
नहेषयन्त सैन्धवांस्तदा मुदा जना घनाः ॥ २ ॥

बालं कञ्चन मामकान्वयमणिं बध्नाति चित्ते भवा-
न्नामाख्यं नहि मुञ्चसि क्षणमपि त्वं कस्य हेतोरिति ॥
प्रष्टुं किं समुपागतेव रविणा छत्रेण हैमात्मना
कान्तश्रीरधिरूढतुङ्गतुरगः श्रीपाण्डुरङ्गं ययौ ॥ ३ ॥

उन्निद्राक्षैर्नितान्तं कृतपटुनटनै रुक्मिणीविठ्ठलेति
श्रीमन्नामोच्चरद्भिः कटिघटितपटैर्हस्ततालप्रशस्तैः ॥
हस्ताग्रात्तप्रदीपैर्धुतदुरितचयैर्देवदिव्याङ्कपाली-
प्राप्त्या भक्तैः समन्तादपि निबिडतमं सन्ततं यत्समिन्धे ४॥

१ अङ्कपाली सिंहासनम् ।

प्राप्तोयं हृदयाम्बुजं चिरतपोभ्यासात्समुन्मीलना-
दीषल्लोचनयोर्गमिष्यति बहिर्लब्धाय नः श्रीपतिः ॥
इत्यामील्य दृढं विलोचनयुगं ध्यायन्ति यत्राच्युतं
सानन्दं मुनयो भवन्ति मनुजाः कृच्छ्रार्जिते सादराः॥५॥

यद्दीक्षालवलेशलेशकणिकालाभाज्जनाः केचन
स्वर्गेशानपि निर्भरं विदधते भिक्षाककोटौ क्षणात् ॥
तां लक्ष्मीं विदधद्वशेपि भगवान्यः पाण्डुरङ्गस्थलीं
त्यक्तुं जात्वपि नेच्छतीह बत तं राजा ददर्शाच्युतम्॥६॥

एवमस्तौषीत्साञ्जलिबन्धम् ।

सायन्तनकुवलयमदहरणचणस्निग्धमुग्धदिव्याङ्गम् ॥
ध्यायन्ति यं मुनीन्द्राः सोसौसाक्षात्कृतः सरोजाक्षः ॥७॥

सपुलकाञ्जलिबन्धम् ।

वेदान्ताभरणे श्रयामि चरणे ऊरू तथोरुश्रिया
बाहू चापि बहूज्ज्वलौ हृदि भजे वक्षश्च लक्ष्मीयुतम् ॥
वन्दे चन्दिरसुन्दरं च वदनं फालं च कस्तूरिका-
नीलं कुन्तलजालचुम्बितकनन्मूलं च मौलिं भजे ॥ ८ ॥

अपि च ।

वृत्तिरसङ्गतिरिव तव भगवन् सर्वार्थदानहेतोस्ते ॥
अवतारस्तदपि त्वं न कदाचित्त्यजासि पाण्डुरङ्गमपि॥९॥

देवेश चन्द्रभागाञ्चितो विधुश्चासि तदपि यद्भगवन् ॥
श्रीपुण्डरीकवरदाभिख्यां वहसे तदेतदतिचित्रम् ॥१०॥

अन्यच्च ।

तप्त्वानर्घं तप इह चिरात् प्रार्थितं यन्मुनीन्द्रै
रुक्मिण्या अप्यसुलभतमं दिव्यमालिङ्गनं ते ॥
धन्या एतेऽनुदिनमपि तत्प्राप्य हर्षं भजन्ते
मालापिष्टातककरतलाः किं ब्रुवे धन्यतां ताम् ॥ ११ ॥

कथयन्ति विठ्ठलविभोरात्मज इति मां ममावनभरोपि ॥
न स्यात्कथं तव हरे तनुजं को वा न पालयेल्लोके ॥ १२ ॥

किं बहुना ।

नित्यं भक्तजनावनेन च नृणामालिङ्गनैस्तादृशै-
र्लक्ष्मीकान्त निपीडितोसि न यदि त्वं पाण्डुरङ्ग प्रभो ॥
कट्यां न्यस्तकरः सदापि कुरुषे संवाहनं हा कुतः
पाह्यस्मानपि ते विचारयति कः श्रान्तिं कथं वाप्यसे १३॥

इत्यभिष्टुत्य गृहीततत्प्रसाद उषित्वा तत्र दिनानि कानिचि-
त्तावत्समुदयति घनतरोष्मयुवकामिनीकुचकनककलशपरिरम्भसं-
भ्रमसमात्तधैर्यतरुणसमुदये हेमन्तसमये स्वाधिकतरागस्त्यमहा-
मुनिमहामहभरावधूततयेव मन्दीभूततेजस्याश्रितदाक्षिणायने ती-
क्ष्णभानौ शीतकरायमाणे धामनिधिमण्डलविधुरायां नितान्तरता-
न्तपरिश्रान्तिजनितघर्मजलनिर्मृष्टतिलकायामिवान्ध्रललनायां दि-
शायां धनदगोपायितायां दुःसाध्यतरमानिनीमानमहापिशाच-
दूरोच्चाटनहेमन्तमान्त्रिकमन्दानिलफूत्कृतोद्दाङ्कितविभूतिभ्रमावह-
हिमानीसमानीतधूसरिमभारे दशदिशाभ्यन्तरे निर्भरविजृम्भमाण-
यौवनोष्मनिजस्तनयुगलाविरलाश्लेषदूरीकृतहिमोद्वेगसरागहृदयत-
रुणकामुकनिकरसविशेषदष्टरदनवसनदलास्वपि प्रालेयशीकरनि-

करस्फीतमारुतव्रणिताधराणां जनानां वचनीयतामनुपगतासु मु-
ग्धवनितासु अजातनिर्मलहर्म्याग्रभागशयनमनुद्घटितगवाक्षमघ-
नसारचन्दनचर्चनमकुसुमहारोपहारमलामञ्जिकतालवृन्तवीजनं के-
वलकस्तूरीचन्दनलेपनमतिमात्रताम्बूलचर्वणं राङ्कवैकवसनं गाढालि-
ङ्गनमात्रसारमनुभवन्तीषु सर्वरात्रं कामिनीषु कामुकैः सह रतो-
त्सवमेवमतिक्रान्तेषु तदृतुदिनेषु विसृज्य तां नगरीमवाप्य कोला-
पुरीं तत्र भागधेयं भगवतो नारायणस्य भगवन्निवासकृतार्थम-
स्म्यधुनातद्धर्मदाराणामपि निलयीभूय सेवया कृतार्थयामि जन्मे-
त्ति निश्चित्य दलात्मना परिणतेन किरणसहश्रेणिदेदीप्यमाने
चण्डकरमण्डल इव सुवर्णसहस्रपत्रे समासीनां शरणागतजनहृ-
दयादपहृतं रागातिरेकमिव प्रकाशयद्भ्यां अरुणारुणाभ्यां चर-
णाभ्यामुद्भासमानां जननीस्नेहदर्शनकुतूहलपरिरम्भमाणविबुध-
तरङ्गिणीसंशयधत्तहस्तदुकूलभूषिताङ्गी दिव्यविग्रहलावण्यमन्दा-
किनीमध्याशीर्षनिमग्नयौवनैरावतकुम्भाभ्यामिवोर्ध्वप्रकाशमाना-
भ्यां कुचाभ्यां प्रकटितोत्तमस्त्रीलक्षणां निजमहिमानमनुकुर्वद्भ्या-
मिव श्रुत्यन्तप्रणयिभ्यां नयनाभ्यामानन्दितमुकुन्दहृदयां निजा-
न्तेवासिनः प्रति दयालुं कारयितुं समाश्रयता शुक्रेणेव वज्रति-
लकेन विभासुरफालतलां पुरस्थितनासाचम्पकसौरभीचकिततया
पश्चाद्धावमानया यौवनाराममधुकरमालिकयेव वेणीलतया परि-
ष्कृतां भगवतीं भवाब्धिनौकां राकाशशिवदनां कुन्दकुड्मलरद-
नां जगज्जननीमनीनयदाक्षिपथम् ।

१ मृगलोमवस्त्रम् । २ विभासुरं प्रकाशमानम् ।

अथ नुतिवाक्समार्जितनिरङ्कुशतत्करुण-
पुरमपि तद्विसृज्य नगराणि नदीश्च गिरीन् ॥
कतिपयवासरैरतिपतन् द्विरदैस्तुरगैः
सह पथि कृष्णवेण्यभिधशैवलिनीमभजत् ॥ १४ ॥

दत्तात्रेयं सोभिवाद्याथ तत्र
श्रीमांस्तीर्त्वा धूतकृष्णां[1] च कृष्णाम् ॥
सूर्यासक्तां तां सदामन्दसेव्यां
छायाभिख्यां देवतामैक्षतासौ ॥ १५ ॥

महाभाचारकुशलद्विजराजानिषेवितम् ॥
कनकाचलनामानं ग्रामं भेजे ततो नृपः ॥ १६ ॥

सुरालय इति प्रथां भगवदाश्रयादात्मनो
व्यपोहितुमना निजाकृतिमपोह्य लज्जाभरात् ॥
पुराकृतिमुपादधे धरणिसीम्नि मेरुर्न चे-
त्कुतोस्य विदिता भवेत्कनकागेर्याभिख्या पुरः ॥१७॥

तत्र च भगवन्तमखिलजगदुत्पत्तिस्थितिविलयकारणं दुस्तर-भवजलनिधिमहावर्तपरिवर्तनविवशार्तजनदूरार्तिलताकर्तनप्रहरणं प्रणमदमरपरिवृढमुकुटतटलुठदरुणाम्बुजप्रतिस्पर्द्धिचरणं त्यक्तबहुचित्तभववृत्तिपटुभक्तिरससिक्तनिजचित्तभवमुक्तजनमनस्सौधनिराबाधविहरणं महस्ततिनिस्तुलरमास्तनस्तबकवास्तव्यकस्तूरिकामोदप्रशस्तिसौवस्तिककौस्तुभाभरणं रमालोचनचकोरहरिणकिरणं क्षमाचित्तसरोजषट्चरणं नीलाविलासविहरणशरणं शरणागतजनभरणायत्तकरुणं कनकगिरिपुरसरसिजारुणं निखिलमुनिजनपरायणं नारायणमवलम्बितनृसिंहरूपमगणितमहामहिमाटोपं संसेव्यबहुतरं स्वायत्तीकृततदनुग्रहः निर्गत्य तस्मात्पुरादतिलङ्घ्य विरचितनिखिलजनतुङ्गभद्रां[1] तुङ्गभद्रामतिक्रम्य गव्यूतिद्वयमात्रं मार्गं चण्डचण्डपुण्ड्रेक्षुकोदण्डभुजदण्डहिण्डमानकोदण्डमण्डलीसमीरितनिशितमुखशिलीमुखविकलीकृततरुणमिथुनकलितविविधलीलालालितमञ्जुनिकुञ्जपुञ्जरञ्जितोपान्तवनिकावनिकान्तकान्तनितान्तनिरन्तरकन्दलितसन्तानसन्तानसरलबकुलक्रमुकमुखविविधविटपिचटुलविटपपटलाञ्चलचञ्चलचञ्चरीकसञ्चयसञ्चलितमञ्जरीजरीजृम्भदमन्दमकरन्दबिन्दुसन्दोहसन्ततविहरमाणशुककोकिलमुखविहगकुलत्रोटीपुटकोटीकुट्टनपरिपाटीपाटितनारिकेलरसालमुखविशालतररसालफलजालरन्ध्रनिष्यन्दमानसरसतररसधारासाराम्रेडितमाधुर्यगाम्भीर्यमञ्जुलतरतरङ्गतुङ्गभद्रान्तरपरस्परपारिरम्भारम्भजृम्भितसारसलक्षमणापक्षविक्षोभदरविदलदविरलदशशतदलमुकुलगर्भनिर्भेदाविर्भवन्निर्भरसौरभकरम्भितमन्दानिलसेवापरवशयुवजननिबिडान्तरं त्रैलोक्यपावनतुङ्गभद्रान्तरङ्गनिमज्जनकुतुकावतीर्णसुरनिकरतटभूस्थापितासमानलसमानविमानसंशयाशांसिदेवालयशतकोटिसहस्रनिबिडितं प्रविश्य हेमकूटगिरितटघटितवसतिविरूपाक्षक्षेत्रं नाम किंचन पवित्रं स्थानं तत्र दिव्यालयमध्यभुवि परमेश्वरनित्यनिवाससौभाग्यकलितमदविलासकैलासवैशिष्ट्याक्षमतया तत्साहाय्यावलम्बनाय समागतमिव सुमेरुगिरिमुत्तुङ्ग-

[1] धूतं कृष्णं पापं यया सा ताम् ।

[1] तुङ्गमतिशयेन भद्रं शुभम् । २ रसमारितानि ।

कनकपीठमधिवसन्तं गिरिराजतनुजायामपि तत्प्रीतिरधिकेति रुषा जटाजूटाटवीमध्यमावसन्तीसिद्धस्रवन्तीमाश्वासयितुं त्वमेकैव मम प्रियेत्यात्मना घटिकाखण्डलिखितामिवैकत्वबोधकान्धवर्णरेखां सितकर[1]रेखामुत्तंसयन्तं किरीटतटलुठदमर[2]तटिनीतटसमुन्मीलितलताप्रतानेनेव जटाजूटेन कामपि कान्तिं बिभ्राणमदभ्रां शिरसि मानितोनेनेन्दीवरबन्धुस्तनन्धय इतीर्ष्यया तत्साहाय्याश्रयणाय तन्निकटजायमानेन बालसूर्येणेव तेजोमयेन निटि[3]ललोचनेन कल्पितानल्पाकल्पं बलरिपुमणिमदविधुतिनिपुणनीलकण्ठतया लालयति नित्यं प्रियतमां मम सखीं शिरसा स्वरङ्गणतरङ्गीणीमप्यस्य प्रिया भवामीति कण्ठाश्लेषमातन्वन्त्या कालिन्द्येव कलितं विरञ्चिपञ्चायुधपञ्चाननास्त्रयो वयमिह त्रिजगत्प्रख्यातवैभवा इति सूचनायेव त्रिशूलं दधानं निधानं निखिलसम्पदां जटाजूटघटितस्य निजाधिनाथस्य कलानाथस्य कार्श्यं वीक्ष्याश्रयान्तराभावकातर्यमपन्नमैन्दवमिव कंचन कुरङ्गबालकं कालयन्तं करतलेन समाश्लिष्टं गौर्या विद्युतेव शारदाभ्रं मुञ्चास्मद्वल्लभं कुतो बध्नासि कपर्दे इति प्रार्थयितुमुपागताभिस्तारावलीभिरिव मुक्ताहारावलीभिरलंकृतं चन्द्रिकयेव परिपूर्णचन्द्रं हिमान्येव हिमवन्तमात्मोद्भूतस्फटिककान्त्यैव रजताचलं इन्द्रवज्रप्रभयेवैरावतं विभूत्या समुद्धूलितविग्रहं विरचितकुसुमायुधनिग्रहं दक्षाध्वरध्वंसदक्षं विरूपाक्षं चिरतरमभिवीक्ष्य प्रणम्यप्रणम्यानन्दसिन्धुजलमानुषायमाणमानसोभूत् ।

१ चन्द्रलेखाम् । २ देवनदी । ३ भालनेत्रेण । ४ जटाजूटः । ५ हिमसमुदयः । ६ शङ्करम् ।

निशम्य तत्रैत्य जनेन वर्णितां सहस्तिकोणाख्यपुरस्य रम्यताम् ॥
तत्रैव तप्तुं तप आत्तकौतुको विनिर्ययौ श्रीरघुनाथभूपतिः ॥१८॥

अविदूरे च क्षेत्रस्य तस्य चक्रतीर्थपरिसरे ।

सुन्दासुरेन्द्रसुतसन्दारणस्फुरदमन्दाग्रदोर्बलवरं
सन्दानितत्रिदशवृन्दाग्र्यपङ्क्तिमुखानिन्दावहस्वचरितम् ॥
वन्दारुकाग्रसरवृन्दारकेशसुरवृन्दानातिक्षणगल-
[1]मन्दारकल्पवरकुन्दादिसत्सुममरन्दाभिषिक्तचरणम् १९॥

आतारकधूतानघभूताधिपचापं सूतादिमगीताद्भुतपूतात्मचारित्रम् ॥
भीताखिलभूताभयदातारमजस्रं सीतापरिणेतारमुदीताद्भुतहर्षम् २•

वीरं सुकुमारं जितमारं निजलक्ष्म्या-
धीरं गुणनरिन्ध्रमुदारं क्षितिपालः ॥
कामं सुरसामन्तविभीमं प्रमदात्तं
भूमण्डलसोमं धुरि रामं स ददर्श ॥ २१ ॥

दशरथगृहदुग्धाब्धो यस्मिश्चन्द्रे कृतोदये जगति ॥
कुमुदानन्दः शान्तश्चित्रं निशिचरभयं च संजातम् २२॥

वृषधर्षणानुकूला बभौ यदीषा समुद्धृतापङ्कात् ॥
सीतानुषक्तमनसा येनानघकर्षकेण साऽहल्या ॥२३॥

निजचरितानीव मुहुर्बहुतेजस्सोमरहितानि ॥
युद्धानि यस्य तद्वद्यच्छत्रुखरादियातुवदनानि ॥२४॥

तिष्ठायाति दशाननोद्य भवता प्रोक्तं तथैवास्तु ते
देवानां[2]प्रिय युक्तमेतदपि मे नालुक्समासं पदम्॥

१ मरन्दः पुष्परसः । २ अलुक्समासे देवानांप्रियो मूर्खः ।

तूर्णं दर्शय मे स्वसारमथ तां या लक्ष्मणेन क्षणा-
द्विग्राभूदिति रावणोक्तमखिलं योखण्डयद्वाग्भरैः ॥२५॥
लङ्का विभीषणेनाधिगता यदनुग्रहेण तज्ज्यायान् ॥
विपरीतवर्णलङ्कावाच्यं यस्याग्रहेण समवाप ॥२६॥
श्रीमानशेषभुवनत्रेता नेता विदेहतनुजायाः ॥
मङ्गलमुत्तुङ्गतरं तरङ्गयतु नः कृपानिधी रामः ॥२७॥
इत्यभिष्टुत्य नृपतिः प्रत्यर्प्यास्मै समर्हणाः[2] ॥
यन्त्रोद्धारकनामानं मानयामास मारुतिम् ॥ २८ ॥
लङ्कालंकृतिसीम्नि दैवतचमूहृद्दारणे तोरणे
यः श्रीमान्पृतनापतीनगमयत्पश्चापि यत्पश्च[3]ताम् ॥
तद्युक्तं खलु राक्षसानपि तथा सत्यापि सत्यार्चिषा
तुल्यान् द्रागतनोदिदं बत तयाशीतिं सहस्राण्यपि ॥२९॥
श्रीमन्नवदुर्गस्थः कृष्णः कविसार्वभौमबिरुदाढ्यः ॥
तुर्यविलासं विदधे जवेन रघुनाथविजयेस्मिन् ॥ २ ॥

इति कविकृष्णविरचिताया रघुनाथविजयचम्प्वा-
श्चतुर्थो विलासः ॥ ४ ॥

—:०:—

पञ्चमो विलासः ।

तदनु प्रणम्य तं लोकोत्तरतदीयसौन्दर्यसंदर्शनकन्दलितान-
न्दो रघुनाथधरा[4]महेन्द्रः किञ्चिदन्तरमीशानोपासनासक्तस्य ममै-

१ कालम् । २ सम्यक्पूजाः । ३ मरणम् । ४ राजा ।

तदुचितमतीव तद्दिशाभिमुखमुपसृत्य सर्वोत्तरतपःसिद्धये समाश्र-
यितव्या तादृश्येव दिशेतीवोत्तराभिमुखमुच्चलन् नितान्त-
समुन्मिषद्वसन्तकालागमोद्वेल्लदेलालवङ्गतरुमालासुपुष्यद्रसालाव-
लीनक्तमा[1]लाप्रदीव्यत्तमालातिपल्लवितपालाशभूमिरुहजालामिता-
शोकसालालिमेदुरतमेलाद्भुतोपवनमालासमुन्मिषितदोलाविशेषशु-
भलीलाविनोदभरलोलान्तरङ्गघननीलालकौघपुरबालामणीमधुरता-
लालिवीणाकलालापमूर्छनद्रवीभूतसन्निहितकलाधरणिशिलासमुद-
यतलामितोदितविमलविमलाम्बुनिर्झरपरिमेलनद्विगुणिरुक्तधवलिम-
निजभङ्गभद्रां तुङ्गभद्रां सघुर्घुरारवमुत्तानकर्णयुगलमुत्तम्भितग्रीवं प्रे[2]-
तीरैकदत्तदृष्टिर्तीर्णेषु तुरङ्गमेषु सफूत्कारं कराग्रसमुत्कीर्णशीकर-
निकरं मन्दं मन्दतरसुशस्ततरेषु हस्तिवरेषु संतीर्य स्वयमप्युत्तरै[3]तटे
विद्यानगरकरिकोणपुरपर्यायनामधेयां समृद्धसर्वापणानुबन्धां प्र-
विनयं किष्किन्धां सत्यसंधो वसुन्धराधुरन्धरोयं प्रत्युद्गतस्तत्र
समेधमानै राजवंश्यजनैर्निखिलजगच्छ्लाघ्यरामणीयकं तत्र क्वचन
तुङ्गभद्रातरङ्गमन्दानिलदत्तसपर्याविशेषं कलिततोषं चिन्तामणी-
श्वरक्षेत्रापरनामधेयं कपिलाश्रमं नाम प्रदेशं विविधदेवालयानिबि-
डितसदेशं प्रविश्य विलोकयन् कमलपालिकामधुरमधूलिकापान-
केलिकामुदितभं भरततिजम्भितझंकृतिवाचालतया निराबाधवि-
हरमाणमहामत्स्यपुच्छविघट्टनचलाचलकह्लारतया च सचाटुव-
चनं साशिरःकम्पं सन्निहितचिन्तामणिक्षेत्ररामणीयकं श्लाघमाना-

१ चिरबिल्वः । २ प्रतीरं तटम् । ३ पारतटे ।

भिरिव सौगन्धिकलताभिरभिशोभितां प्रथितभङ्गमुद्रामप्यप्रथितभङ्गमुद्रां तुङ्गभद्रां न पुराय न राष्ट्राय न परिजनेभ्यो न बान्धवेभ्यः स्पृहयांबभूव चन्द्रशेखरसपर्याचर्यादत्तचित्तसंवर्द्धिततुलसीकुसुमारामः सगुणाभिरामः सरामोनयन्वसन्तसमभं विविधशुकपिककुसुमोदन्तमयम् ।

मौनव्रतप्रदाता वनप्रियेभ्यः सदेदमुचितामिति ॥
उदयाय तपःकालस्त्वरयन्निव तमेनमवनिपतिम् ॥ १ ॥

तापोधिके खरकरस्य मरुत्प्रचार-
वार्तालवेन रहितेषु दिगन्तरेषु ॥
श्रान्ता अनूरुगमितास्तुरगा बभूवु-
र्भानोस्ततोहरजनिष्ट नितान्तदीर्घम् ॥ २ ॥

शुचिरेष नृपालमखिलस्तपस्यतीत्यात्ततदवलोकारम्भः ॥
कलिततपःशुचिरिति भुवि मासः ख्यातः समभ्युदायिष्ट॥३॥

किष्किन्धादिमरम्यदेशविभवो नासीन्मया लोकितो
द्रष्टव्योह्यधुनेति जातकुतुकां संलालयञ्जानकीम् ॥
प्राप्तश्री रघुनाथ एष चतुरो मासान्वसेद्भूपतिः
साम्राज्यं कलयन् मुदात्र पुर इत्यासीत्प्रवादो नृणाम्॥४॥

शुचिमासे शुचिपक्षे शुचिचरितो धरणिपालवर्योयम् ॥
शुचिकिरणशेखरं हरमुपासितुमुपक्रमं व्यधाद्युक्तम् ॥ ५ ॥

विरचितानियमो राजा विरजोम्बरभूषणो जिगाय तदा ॥
भूम्युद्गतानिबिडरजःकलुषाम्बरभूषणं स राजानम् ॥ ६ ॥

---

१ शुचिराषाढः । २ शुक्लपक्षे ।

एकादश्यां नियमादुपासितुं चन्द्रशेखरं नमयन् ॥
उपचक्रमे विजानन् युक्तं तद्रूपसंख्यदिनमेतदिति ॥७॥

स्रवन्ति मध्यात्तनिमज्जनानामेवं हि पापान्यखिलान्यपीति ॥
निदर्शयन्त्यामिव तुङ्गभद्राभिधस्रवन्त्यां नियमात्स सस्नौ॥८॥

रचिताह्निकः स राजा मौनान्वयमात्मनः स्फुटीकर्तुम् ॥
मौनान्वयकलितश्रिरमजपत्पञ्चाक्षरीतिदिव्यमनुम् ॥९॥

स्मारयति त्र्यम्बकमिह सैषामियं(?) च तद्ध्याने ॥
द्रष्टव्येतीव विभुः स नासिकाग्रे दधौ दृष्टिम् ॥ १० ॥

चिरमेवं विधाय सुधाकरशेखरचरणनलिनध्यानमाराध्य तं विरचितमहासंहितादिपरायणः निर्वर्तितमाध्याह्निक उपात्ततुलसीकुसुमसम्भारः कलिपतनियमाप्लवः परिचिततात्कालिकजपकृत्यः कृत्यविदामग्रणीरग्रतश्चन्द्रशेखरसपर्यायामेकेन वपुषा पर्याप्तिममन्यमानतया निजकिरणसंख्याकानि वपूंषि स्वीकृत्य समागतेन सहस्रभानुनेव बहुधतरखचितपात्रनिकुरुम्बेण रमणीयपुरोभागं रत्नपीठमधिवसन्तं रघुनाथमहाराजमनुगृहीतुं धरणीतलमवतीर्णमात्मानमभ्यर्हयितुं रजतधरणिधरेण प्रेषितमिव स्वकिशोरकं निजाधिनाथचन्द्रशेखरसारूप्यावलिलम्बायिषयेव शिरोभागन्यस्तेनार्धचन्द्रेणेव शेखरितं शृङ्गद्वयेन अष्टमूर्तिपदाग्रपरिचरणधुरीणतामात्मनः स्फुटीकर्तुमिव प्रत्येकं खुरद्वयकलितैश्चतुर्भिः पदै रमणीयं स्फिग्देशालवालनिरङ्कुशोज्जृम्भितान्तःसत्वविशेषलताशङ्काकरेण स्वच्छेन पुच्छेन मनोहरं वृषवरं निखिलजगदानन्दिनं नन्दिन-

---

१ एकादशसंख्याकम् । २ स्रवन्ती नदी । ३ मुनिवंशम् । ४ जप्याक्षरयुक्तः । ५ शिवमन्त्रम् । ६ नासिकक्षेत्रे नासाग्रे च । ७ निकुरुम्बः समूहः ।

मधितिष्ठतो निजशेखरशशिकरलक्ष्मीदर्शनासहनमेतदिति रोषादा-
त्मनाथीकृतस्येव तामरस्य(?) हेममयस्य कर्णिकामेलङ्कुर्वाणं नि-
र्वाणदाननिपुणं गीर्वाणपरिवृढविनुतगुणं राजहंसमिव मानसता-
मरसमनोहरं मया किलायं कृतचूडामणिः परमेश्वर इति सं-
जातमदावष्टम्भे कुमुदबान्धवडिम्भे तद्गर्वनिर्वापणाय स्वयमेव
परिपूर्णचन्द्ररूपमिवाश्रयन्तं चिरन्तनं सरस्वतीमुकुटाग्रभूषणमहा-
वज्रमणिमिव विद्योतमानं लिङ्गाकृतिं सान्द्रधीकरं चन्द्रशेखरं
नयनेन्दीवरानन्ददं विरचय्याभ्यर्च्य विविधोपचारैरनुदिनमपि व-
रुणदिगङ्गनानान्तःपुरान्तरचारिणि पूषण्याचरितसायन्तननियमो-
भ्यवहरन्नियमवशाद्गव्यभव्यमेव दिव्यमन्नमनुदिनमपि निजाभ्य-
र्थनया प्रवर्तते सत्रमुखे दत्तसुखे निबद्धकटितटैरास्तीर्णपर्णैर्न्यस्य-
मानपत्रामत्रैरप्रमादैः सप्रमोदैर्विप्रसूदैः कृतेषु करिष्यमाणेषु क्रि-
यमाणेषु समस्तवस्तुपरिवेषणेषु इतोपि किञ्चिदधिकं परिवेष्यतां
घृतं किं त्वयोपार्जितं नश्यति वा त्वत्पित्रार्जितं भ्रश्यति वा आनी-
यतां सूपो यथेष्टं वयमप्यौत्तराहा न दाक्षिणात्या इति जल्पत्सु के-
षुचित्सादरं कृतयुगपदापोशनेषु सर्वेषु मतत्रितयप्रवृत्तेषु शुभवृ-
त्तेषु द्विजवरेषु कोटिशः सन्धीभूतान् भोजनकृते द्विजराजान् वि-
लोक्य द्विजराजनामधेयमात्रजनितचापलस्तत्तादृशतत्रत्यभक्ष्यभो-
ज्यलेह्यचोष्यादिवस्तुकोटिरसश्लाघनमेकेन मया कर्तुमशक्यमि-
त्यसंख्यरूपाण्यालङ्घ्य समागतोयं सुधाकर एव शर्करालड्डुका-
व्याजेन आहोस्विद्भूसुराणामपि सुधास्वादानन्दं सम्पादयितुं रघु-
नाथभूपाले विरचितानुग्रहेण निवासक्षेत्रकलितनियतनिवासेन
मोहिनीरूपेण भगवता प्रेरिताः स्युरमृतकलशा न चेदमीषां क

१ ताटङ्कम् ।

तावदीदृशी माधुरीति स्वच्छन्दं श्लाघमानेषु केषुचित्सुगुणोसि त्वं
मह्यं यथामनोरथं विश्राणय खण्डलड्डुकानिति कुशले पृच्छति क-
स्मिंश्चिदाजन्ममनवलोकितैकाक्षरशिरस्कतया सूदपर्यायनामधेय-
मिति गुणशब्दमजानता तावतैव प्रमोदोच्छूनभुजेनौदनिकेन सादरं
यथेष्टं तस्मै दीयमानेषु नैकविद्धमृद्वीकाखर्जूरखण्डशर्कराप्रचु-
रेषु विविधभक्ष्येषु नवनीतं देहीति पृच्छत्यज्ञे कस्मिंश्चिदिदं नैव-
नीतमेवोष्णतरं वर्तते न हि पुरानीतं स्वाद्यतामिति पायसप्र-
दानेनान्यथयति तद्याच्ञां कस्मिंश्चन धूर्ते दयालुना राजनिग्रहभी-
तेन केनचिदानीय दत्तं नवनीतं शर्करामसृणितमेलासुरभितमास्वा-
दयति तस्मिन्निमे दाधिका एते चूर्लिनोपूपा एते लवणा इमे मौ-
द्गा इमे शार्करा इति न्यस्य गच्छत्सु सूदेषु भक्ष्याणि प्राज्य-
दध्याज्यदुग्धनदीमातृकायमाणेषु चिन्तामण्याश्रमपरिसरेषु ज-
ग्धार्धकवलोनजग्धकवलांश्चर्वितमनोहराननाघ्रातमोदकानस्मृत-
चिश्चान्नानपेक्ष्यमाणाज्यान् काम्यमानलड्डुकान् परिमृश्यमान-
जठरभाण्डान् क्रियमाणसुरभिलजलपानानाद्रियमाणसुगान्धित-
क्रान् स्तूयमानभक्ष्यरुचीन् पठ्यमानभोजगद्यान् स्वस्त्यस्तु राज्ञे
रघुनाथाय न वयं निजनिकेतनानि स्पृहयामहै तिष्ठन्तु कूपकूर्मा
इवानुदितकुतूहला जना गृहेष्वेव न वयं तथा पश्चादेतस्य गन्तव्य-
मेवास्माभिरिति कोटिशः कृतप्रशंसान् सुहितहृदयान् दर्शंदर्शं
हृष्टहृष्टान्तरङ्गो मन्दमन्दमितश्चन्दनमितः पुष्पसरा इतः पटवास-
क इतश्चन्दनतैलमितः पुंकलकसीमगन्ध इतोक्षता इतो दक्षि-
णा इतः ताम्बूलानीतः शुक्लाम्बराणीतो राङ्कवाणीति वदत्सु परि-

१ हैयंगवीनम् । २ नवं नीतम् । ३ तसमनसः । ४ पुष्पमालाः । ५ क-
स्तूरीगन्धः ।

जनेषु तद्विरचिता आशिषस्साक्षताः संगृह्णानः क्षणं तत्कथा-
लापदत्तान्तरङ्गो निषसाद ।

चिन्तामणाविवास्मिन्वितरति सर्वार्थमागतार्थिभ्यः ॥
चिन्तामण्याश्रम इति सार्थं तस्य स्थलस्य नामासीत्॥११॥

तत्र कवय एनमित्थं मस्तुवन् । तत्र कश्चित् ।

प्रदर्शयति राङ्कवं प्रथमतः स राजांशुकैः
प्रमोदयति नूनथापहरते स्वदत्तां श्रियम् ॥
न दर्शयति किञ्चिदप्यथ ददाति चेच्छाधिकं
नं चाहरति सच्छ्रियं बत स एष राजापरः ॥ १२ ॥

इतरत्र ।

भवान्निष्कपटो दाता वयं निष्कपटार्थिनः ॥
दातृप्रतिगृहीतॄणां समा रीतिरहो इयम् ॥ १३ ॥

अपरत्र ।

दर्पश्चेन्न दया दया यदि भवेन्नौदार्यमेतच्च चे-
न्नैव स्यात्सरसत्वमेतदपि चेन्नो सत्यसंन्धा भवेत् ॥
सर्वत्रापि जने समग्रसुगुणं न त्वादृशं कंचन
श्रीविश्वूरधिनाथशेखरमणे कुत्रापि नेक्षामहे ॥१४॥

अन्यत्र ।

कामः सुन्दर इत्ययं विजयते लोकप्रवादो महान्
किं तेनास्ति यदि क्षितौ प्रकटितं तत्सुन्दरत्वं भवेत् ॥
तेनानङ्गतया जितं सुललितं लोकस्य संमोहनं
रूपं श्रीरघुनाथभूपतिमणावन्यादृशं बिभ्रति ॥ १५ ॥

इतरत्र ।

१ सत्यप्रतिज्ञा ।

यस्त्वं पटं घटयसे विदुषामिह साम्प्रतम् ॥
नैष्यायिकाश्चरित्रं ते चित्रमाहुस्ततो नृप ॥१६॥

अन्यस्तावत्कवीन्द्रो रत्नावल्या स्तौति ।

निर्विष्कम्भमिहादधासि कविषु प्रीतिं त्वयायुष्मता
सौभाग्यं बहुशोभनं च दधता स्थैर्यं रिपूणां तव ॥
नित्यं स्यादतिगण्ड एव यदभूः श्रीमान्सुकर्मा भवां-
स्तत्ताद्दग्धृतिमान् द्दढं ध्रुवमितस्त्वं शूलपाण्यर्चने ॥१७॥
संपत्तिं भजतां त्वदीक्षणवशात्सुस्मेरगण्डाननां
वृद्धिं प्राप्य वधूर्ध्रुवं तव जगत्प्रीतिप्रदा जानकी ॥
निर्व्याघातबुधालिहर्षणविभो वज्राढ्यभूषाश्रितां
संसिद्धिं व्यतिपातलेशरहितां सर्वत्र सम्पादय ॥१८॥
वरीयांस्त्वं नित्यं परिघनिभबाहुः शिवतमः
प्रसिद्धः साध्यं ते किमिह शुभमन्यद्विजयते ॥
समिन्धे शुक्लं ते यश इह हि सद्ब्रह्मनिरत-
स्त्वमैन्द्रश्रीर्भूयाश्चिरमसुहृदां वै धृतिहरः ॥ १९ ॥

अन्यस्तावत् ।

श्रीविठ्ठलेन्द्रवरपुत्र भवन्महार्घ-
दानाम्बुभिर्भवति सन्ततमूर्वरा भूः ॥
नो चेदनेन कटुगर्जितभीकरेण
मेघेन हन्त विषदेन भुवः किमु स्यात् ॥ २० ॥

अथ यथाक्रममेव हरिततरकदलिकापत्रमरकतसिंहासनाधि-
रूढेन शाणोल्लीढवज्ररेखास्मेरया धृतधारया सह धर्मचर्यापरि-

१ निष्कपटम् । २ रोगः । ३ धैर्यहारी । ४ सर्वसस्यपूर्णा ।

रब्धेन निजगुणानुरूपेण सुवर्णरूपेण शमिततापेन सूपेन(?)सचिवेन जनितजगदानन्दकन्दसरसतरखण्डकूष्माण्डदुर्वारसोर्वा[1]रुकफलविविधरसमूर्तवार्ताकतोषितजनजिह्वापटलपटोलाशाकुटकालशाकुटशाकैर्माहामात्रै(?) रसैः षड्भिर्गुणैः सुन्दरतरमाकन्दादिफलवृन्दैः सेनाधिनाथैः सहकारामलकार्द्रकमयेनोपदंशेन शक्तित्रयेणातिरसैरतिरसैर्मनोहरैर्मनोहरैर्निखिलजगन्मोदकैर्मो[2]दकैः संवर्धितजनहेलिकाभिर्हौलिकाभिरुज्जृम्भितरसाटोपैर्लड्डुकापूपैः परिजनैः परिवृतेन समृद्धदुग्धपक्कधवलतरगोधूमपिष्टपरिकल्पितानल्पमृणालतन्तुसच्छात्रसेवाभिधभक्ष्यचामरसेवितेन माधुर्यदयान्वितेनाखण्डमण्डदधिखण्डवज्राभरणभूषितेन मारान्त[3]कसीरायुधहीरानघदीप्तिदोरावहधीरेण क्षीरेणाभिषिक्तेन पिप्पलाभिधानधवलातपत्रपरिष्कृतोर्ध्वभागेन महाभागेन जगदुज्जीवनेन समृष्टशाल्योदनमाहाराजेनात्मनेव तोषितान् विरचितग्रन्थान् कल्पितचित्रबन्धान् कविताधुरन्धरान् सर्वविद्याहृद्यांश्च विप्रान् बहुमान्य यथोचितं थलथलदनुपममणिसराविसरमुखनिखिलभूषणकनकमयदशमृगतनूरुहवसनधवलपर्यंशुकादिभिस्तत्प्रदत्ताशीःप्रादुर्भूतायां च क्रोधनवत्सरविजयदशम्यां समापिततपश्चर्यानियमः प्रस्थाय तस्मान्नगराद्विराचितपम्पासरोवरनिमज्जनः सेवितकोदण्डधरो नमस्कृतविरूपाक्षः भोजितशङ्करभारतीयतिवरः परिशीलितमाल्यवद्गिरिनिलयरामचन्द्रचरणयुगलीसेवनो यथाक्रमं निर्वर्तितकुमारसेवादिविविधपुण्यचर्यो यथापुरं प्रविश्यानेगुंदीं पुरीं निर्गत्य निजपुराभिमुखं समन्ताच्च सज्जीभवद्वाजिघींकारपादातहुंकारबाणासत्यंकारभेर्यग्रभाङ्कारतालालिझाङ्कारशातत्वढाङ्कारमातङ्गभीट्कारढक्कापटात्कारनादैर्विदीर्णासु दिक्षु प्रतिक्षिप्तकौक्षेयकेषु प्रचण्डेष्वखण्डेषु

१ कर्कटी । २ लड्डुकैः । ३ मारान्तकः शङ्करः सीरायुधो बलरामः ।

योधेष्वबाधेषु दीपेषु जाग्रत्स्वरूपेषु अतुल्येषु भल्लेषु फुल्लेषु सर्वत्र कल्[1]यैश्च निर्लक्ष्यमुल्लोलकल्लोलमुत्काल्यमानेषु समर्दहानाय वेत्र[2]व्रजैस्तत्रतत्राथ विरचितनीरानृसिंहसंदर्शनोत्सवः समारुह्य हूणविरचितधूमशकटमतिमनोजवं दिनाभ्यां द्वाभ्यां सम्प्राप्य नासिकां प्रवर्तितत्र्यम्बकेश्वरमहारथोत्सवः प्रविश्य विञ्चूरपुरं सुखेन साम्राज्यमनुभवन्विजयतेतराम् ॥ ३ ॥

नीरानृसिंहकरुणाभारारघुनाथभूपतेर्नित्यम् ॥
साम्राज्यायुस्तनुभवसम्पात्तिः सुचिरमेधिषीष्ट भुवि॥२१॥
आनेङ्गुदिक्षितीन्द्रात्तिरुमलनृपतेः प्राप्तसन्मानवृत्तिः
श्रीमच्छ्रीसज्जया(?)र्याभिधगुरुणा प्राप्तविद्याविलासः ॥
कृष्णां गोदावरीसंवलयितवनपत्याख्यपुण्याग्रगण्य-
श्रीमद्रामेश्वराख्यक्षितिपतितिलकास्थानकव्यग्रगण्यः २२
तत्ताहक्षात्मकरू(पो)त्तमपुरवसतेर्मुक्कराख्यान्वयेन्दोः
श्रीसीतारामभूमीपतिमकुटमणेस्ताहशास्थानभागे ॥
सन्धीभूतैःकवीन्द्रैःसमदकविघटागण्डभीरूढनाम्ना-
हूतःश्रीशैलताताभिधकृतितनुजो नूत्नदुर्गात्तवासः ॥२३॥
कविसार्वभौमबिरुदाकलितः श्रीवेङ्कटार्यसहजातः ॥
रघुनाथविजयमेनं व्यतनोद्दिनमेकमेव कृष्णाख्यः ॥२४॥
गिरि[3]कैरिगिरिविधुसम्मितिभाजि श्रीशालिवाहनस्य शके ॥
क्रोधनमर्षाश्विनसितदशमे रघुनाथविजय एष कृतः ॥२५॥

कविवाक्यम् ।

१ सिद्धैः । २ सुवासिकद्रव्यैः । शके १७८७

यत्कविना कर्तव्यं तदिह त्वत्कीर्तिभूषणं रचितम् ॥
रघुनाथविभो कविवरविभूषणं तु त्वदायत्तम् ॥२६॥

इति कविकृष्णविरचितायां रघुनाथविजयचम्प्वाः पञ्चमो विलासः ॥ ५ ॥

अधिकत्रिंशश्लोका गद्यं त्वेकं विलासके प्रथमे ॥
द्वैतीयिके च गद्यत्रितयं चैकोनविंशतिः श्लोकाः ॥ १ ॥
गद्यान्यत्र तृतीये चत्वारि श्लोककाश्चतुस्त्रिंशत् ॥
गद्ये द्वे चैकोनत्रिंशच्छ्लोकास्तथा तुर्ये ॥ २ ॥
गद्यत्रितयं श्लोकाः षड्विंशतिरत्र पञ्चमे कथितम् ॥
नवदुर्गकृष्णकविना जवेन रघुनाथविजयेऽस्मिन् ॥ ३ ॥

इतिश्रीशैलकुलतिलकवेङ्कटार्यवर्यपौत्रनवीनदुर्गपुरस्थिततातार्यवर्यविद्वच्चूडामणिद्वितीयतनूभुवः कृष्णकविसार्वभौमस्य कृतिषु रघुनाथविजयाख्यचम्पूप्रबन्धः समाप्तः ॥

—:०:०:—

मुद्रितमेतन्मुम्बय्यां गोपाळनारायणजनतया स्वकीये मुद्रालये ।